

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN
X. 1990 Josef Jelínek

O B S A H :

- M. Červenka: Tramvají přes Klárov (1)
S. Richterová: Vážený příteli (12 ÷ 14)
S. Machonin: O ledňáčkoví (15 ÷ 18)
Zd. Urbánek: Legionářské blues /IV./ (19 ÷ 35)
J. Trefulka: Poznámky váhavého debatéra (36 ÷ 39)
K. Pecka: Tucet říkanek (40 ÷ 41)
P. Kabeš: Těžítka (42 ÷ 45)
M. Uhde: Řádky pro paní Tálskou a pana Donutíla (46 ÷ 47)
/KO/ : Více než 13 řádky • (48 ÷ 49)
M. Jungmann: Pseudoetika a próza (50 ÷ 57)
L. Vaculík: Albertův puč? (58 ÷ 60)

Říjen 1984

Copied from a type-written carbon copy, bound, and
made available by

DOKUMENTATIONSZENTRUM ZUR FÖRDERUNG DER UNABHÄNGIGEN
TSCHECHOSLOWAKISCHEN LITERATUR e.V. for research and
information purposes. Copyright continues to be held by
each individual author and must be strictly observed. If
clarification is required, please consult the Centre
before publication of any item.

DOKUMENTATIONSZENTRUM
SCHWARZENBERG 6
D-8533 SCHEINFELD
Tel. 09162/7761

O B S A H :

M. Červenka: Tramvají přes Klárov

S. Richterová: Vážený příteli

S.Machonin: O ledňáčkovi

Zd.Urbánek: Legionářské blues /IV./

J.Trefulka: Poznámky váhavého debatéra

K.Pecka: Tucet říkanek

P.Kabeš: Těžítka

M.Uhde: Řádky pro paní Tálskou a pana Donutila

/KO/ : Více než 13 řádky ●

M.Jungmann: Pseudoetika a próza

L.Vaculík: Albertův puč?

Tramvají přes Klárov

Miroslav Červenka

Zamkl jsem sklad
a jel domů

V ose Mánesova mostu
přes řeku zářila filozofická fakulta
vstříc počínajícímu soumraku
Šmejď v tom jasu káže literatuře
dcerunkám prominentů

Myslím na nepřijaté žáky Usedají
do vrátnic kotelen boudiček hlídací služby
v hlavách jim bunzírují texty
jak ve 451 stupních Fahrenheita
těm starcům

za řekou

Nikdy jim nepohlédnu s ostychem do očí
Nikdy se za tím mostem nesetkáme

Sylvie Richterová

Vážený příteli

x x x

Vážený příteli
považuji za nutné
vám vysvětlit
proč jste mne nenašel
na adrese
kterou jsem vám rok posílal
den co den
tak dlouho
až jsem ji ztratil
býval byste mi projevili
velikou laskavost
kdybyste na mne počkal
v rohu pod kapesními hodinami
které jsem tam zapomněl
pro vás
ačkoliv jsem se už nemohl vrátit

Drahá přítelkyně
ačkoli moje chodidla
jsou již dávno vystužena
podešví z vlastní kůže
takže mi nedělá potíže
chodit po strništích ani po štěrkevaných cestách
zakeupil jsem si cestou k vám
pár bot
asfalt na ulicích byl rozteklý vedrem
nedivte se tedy příliš
Ostatně nevím zda jste znala
ná chodidla
a zda by vás pohled na ně neudivil rovněž
Přiznávám dal jsem se slákat
nízkou cenou a vášním z vzhledem
elových bot
Chodidla zalepená asfaltem
v nich pevně uvízla

avšak vy jste již nevyhlížela z okna
a moje nové boty
držely pevně v chodníku
zrovna před vaším domem
kde jsem setrval
až do poledne příštího dne
kdy jak jste mi dopisem sdělila
vás bolest hlavy přimutíla
zůstat na lůžku

Vážení kolegové
podařilo se mi na čas zakotvit
v místě jež jsem si dovolil
označit vám jako přístřeší
podobalo se velkému skleněnému ~~zvomu~~
zvomu
Mohl pojmut asi dvanáct dospělých
stojících osob
Shromáždil jsem v něm
čtyřicet knih
všechny otevřel na padesáté šesté
straně
a narovnal na sebe
od největší do nejmenší
Tolik jsem se těšil na váš příchod
leč v davu jenž kolem proudil
nikdo nepřicházel
abych zapudil hrůzné pomyšlení
že jsem snad neviditelný
jal jsem se předčítat
čtyřicet šestapadesátých stran
hlasitě
Bylo to krásné
Celý vnitřek prázdného zvomu
se rozezvučel
moje samotné těle
nestačilo pohltnout všechny
zvukové vlny jež uvedl do pohybu
můj hlas
zvon se roztříštil rozlétl

doslova rozprákl
tak dokonale
že si toho kolmjdoucí ani nevšimli
Jsem nakloněn myšlence
že je to tak dobré
A věřím že když jste nepřišli
věděli jste co neděláte

Vážený příteli

tyto noci spávám pod smrčkem
zajisté byste považoval za směšné
kdybych vám vysvětloval pod kterým

Drahá přítelkyně

tuto lásku žiji s dívkami

zajisté byste považovala za směšné

že se jmemají všechny stejně

a že jim přesto dávám různá jména

Vážení kolegové

až překročíte ve svém bádání

kupku sena kde jsem včera přespal

nedejte se prosím znást

její neporušenou oblastí

7. 2. 1972

x x x

Kráčela jsem opačnou cestou
a ještě k tomu nacouvačky
a pořád dokola v kruzích menších a menších
až konečně nepřiměřeně umírněným pohybem
sáhla jsem si doprostřed čela
Teprve pohled do zrcadla mi však prozradil
že velbloud zaspal své nanebevzetí
v uchu jehly
Myšlenku jež to zjištění dorpovážela
se mi nepodařilo vysvobodit
ačkoli své hlavy jsem měla až po krk
Vážně odvážené na vlastním hřbetě
nepronesly se mi příliš
a tak jsem si s chutí odskákala
nepravou stopou
nepřesná slova svých neurčitých snů

/březen 1973/

x x x

Legendy hrdinů
cep zcepenělý
pohádky na splátky
a zase domů

Za tmy se krve nedořezal
na úsvitu rámu
ze vrat stíral
skrýváje se před svým blednoucím
stínem
a před souseďy
bratry v dyšné duši

Kráčí ve stopách svých ztracených bot
hlídaje budoucnost eči obrácené
v sloup plandající na paty
které upalují
řasy beztoho už vyřídle
nemrkutím oka
po celých svých
let
co ptáků oškubaných

/2. 2. 1972/

x x x

Poté co jsem bezpečně zvládla
výstup se zkrocenou smrtí
na horu usedavého pláče
/počasí bylo příznivé a bezvětří/
věmuji se plně přípravě svého příštího
iracionálního čísla
v aréně vyliďněného utrpení
kde jsem se setkala se všemi
které miluji

/30. 5. 1973/

Pádorys chrámu

Chodím s hlavou svěšenou
a nenacházeje slov zvedám kámen
S kamenem na hlavě
chodím s hlavou vzpřímenou
a nenacházeje slov zvedám kolena vysoko
Chodím jako čáp
a nenacházeje slov zůstávám stát na jedné noze
Stojím jako sloup
a nenacházeje slov
věším hlava

/197?/

x x x

Až k nebi dosahují věže
jejichž úpatím nebyl úhor země zatížen
A božské divy odbíjejí zvony
jejichž kov nebyl z rudy vytaven
Hlubokým dechem rozpíná se klenba
jejíž oblouk nebyl vykroužen
A mocně pnou se zdi a sloupy
na něž nebyl kámen dovezen
Víra se jak kapky rosy sráží
na mozaikách nevsazených oken
Křtitelnice železné hluboko v krvi
plní se zvolna přes kameny prosátou zemí

/září 1973/

x x x

Rozhodla jsem se nepromarnit tuto chvíli
neboť je obzvláště příhodná
pro marné čekání
Svou úzkostí
protáhnu ji jak uchem jehly
do zítřka
proto si ji omotám kolem prstu
jako se nosí smubní prstýnek
do kroužku vsadím
kamen úraza
Trojklanný nerv toho klenotu
probudí mě tak z noci probdělé
a pomůže mi střežit tuto chvíli
obzvláště příhodnou
pro marné čekání

/srpen 1973/

x x x

Vzdušné tvrže
jsou pevně obehnány zdí
v očnicích klíčí
po visacím zámku
slova nedoléhají
a škvírami se touha tiše plíží domů
Po vůni spáleného listí
vcházejí spěšně čtyři výři
v závětrí věštby
cosi přihazují do ohně
a tma se raduje
že políčila na svítání

/srpen - září 1973/

x x x

Štěstí zašité do podšívky
jak legitimace spiklenců
spolu s obnošeným kabátem
vrátili z čistírny
značně poškozené
Dny tohoří kůží podšité
s čenichem u země shánějí teď na nové
kožichy

/září 1973/

x x x

Možná že se ještě vrátím
k otázkám zajímavým obě strany
drobné mince stažené z oběhu
základní slovní zásoby
z rejstříků genetických informací
jakož i z obrazovek louží za bezhvězdných nocí
na prahu rána
ačkoli vím že práh je zbytečný
pod zavřenými dveřmi nehrozí-li průvan
a není-li zároveň hranicí
ačkoli vím že snášet hranice
je úděl poddaných i paličů
zatímco upalování mají vlastní polínko
v jiném ohni
a věřím že i snášet kámen ke kameni
je otázkou která pramení
odněkud někam
aniž by proto byly řeky splavnější
ačkoli dobře slyším slovo věz
a přesto vezím velmi neochotně
a přitom vím že vyváznutí
se s věděním váže jen mým vlastním výkladem
který jsem pronajala příliš lehkovážně
klavíristovi jenž
v pravidelném prstokladu protikladů
buší do piána čtyřicet hodin denně
/aniž bych na sebe chtěla zapomenout/
vrátím ještě
že
možná

6. 10. 1973

x x x

Cesty jsou vymetené a vysypané

za ploty

Ploty jsou vysoké a utěsněné drny

a drny jsou vyztužené

pohřbenými myšlenkami

Uprostřed ohrady se větrem tiše houpají

srdce zvonů

jichž je možno vtipně využít

jako víka nebo jako jímký

Věž postavená hlavou dolů

je vysoká

pořád stejně

/září a 12. 12. 1973/

O ledňáčkovi

... Ty zbytečně poražené olše mají dlouhou smrt. Snad že se padlé kmeny pořád máčejí v potoce a táhnou vodu póry těla, koruny neusychají, jsou zelené, jako by jim ^{ne}podřtali život. A Zdeněk Duben, místní přeborník v pingpongu, mi, je to pár dní, hlásil objev: objevil s dcerkou v jedné zelené koruně poražené olše ledňáček. Je zvyklý lítat a rybařit nízko nad vodou a nedal se vy~~dat~~^{hrat}. Chodím se tam dívat, ale ještě jsem ho neobjevil.

Ale ta zpráva o ledňáčkovi mi křísila do paměti.

Kolik mi mohlo být? Pět, možná čtyři. Byli jsme u stařenky v Dobromilicích, mamčině rodné vesnici. Za dvorkem malá květinová zahrádka, za zahrádkou potok. ~~Z úzkého břehu tři čtyři kroky od plátku vedla lávka, za ní na druhém širokém břehu byla druhá zahrada, větší, zeleninová.~~ Z úzkého břehu tři čtyři kroky od plátku vedla lávka, za ní na druhém širokém břehu byla druhá zahrada, větší, zeleninová. Po obou březích, po úzkém i po širokém, vroubily potok olše a větve tvořily nízko nad potokem klenbu, jakýsi dlouhý tunel napravo i nalevo od lávky. V potoce byly bělice a malé písečně kropeňaté rybičky, kterým se říkalo hrouzci - ne, hanácky to znělo hrózci, v kořenech olší byli raci. Tahali jsme rybičky udicemi z prutů a háčky ze špendlíků, matně si vzpomínám, že ~~u~~ toho býval s vesnickými kluky i malý bratr v košilce a krátkých tmavých kalhotkách.

Chodil jsem na tu lávku vysedávat. Kousek od ní rostla mezi olšemi kalina. V téhle vzpomínce má veliké zelenavě bílé koule květů a odráží se ve vodě. Voda je kalně zelená a teplá,

koupu si v ní nohy, svěšené z lávky. Větvemi olší proniká slunce a dělá na vodě, plynoucí tiše a skoro neviditelně, světlé pohyblivé skvrny. Je to proměnlivá hra, olše se občas pohnou a s nimi to čarování na vodě. Je teplo a nad celým dlouhým tunelem z olšových větví je husté zelené světlo a voní to potokem, teplou travou, něčím hořkavým a lepkavým od olší a do toho jdou jako ve vlnách nebo v pruzích závany sladce mandlové vůně od šeříkových zahradních fial vykukujících mezi pláňkami zahrádky. Každá fiala má celou korunu květů a každý květ je hvězda s hledícím očkem uvnitř.

Bylo mi tam sladce mdlo ten den, jako vždycky, něco bzučelo a v tůni při březích mezi olšemi voda jako by nehybně stála, byla tmavší a jakási zrádná a nebezpečně hluboká.

~~Bylo mi tam sladce mdlo ten den, jako vždycky,~~

Potom se stala událost: v dálce, v perspektivě tunelu, se najednou zažehlo modré světýlko a letělo pod křehkou architekturou olšové klenby ke mně. Rostlo to, až to vypadalo jako velká modrá hvězda, přelétlo to nade mnou a zmizelo.

Nevěděl jsem, co to bylo, seděl jsem jak uhranutý. A sedím dál s tou modrou hvězdou navždycky, celý život, i právě v tuto chvíli, když to píší. Se svým prvním preludem v životě.

Vysvětlili mi, že to byl ledňáček a vídal jsem ho pak často, byl to jeho revír, modře tam létal, vysedával a číhal na ryby.

Ale musím se vrátit zpátky do nevědomí o ledňáčcích,

k té letící modré hvězdě, která neměla vysvětlení a udělala ve mně tak mohutný úžas, že ho zažívám znovu a chce se mi nepotlačitelně zpátky do toho prvního dětství, jako do záchranu před vším, co bude - co bylo dál.

Večer voněly ty fialy večernice víc než ve dne. Byla to vůně a květiny mé maminky. Zpívala nám v našem útlém dětství krásně "Červená modrá fiala, fiala, kděs ji má milá trhala", a sama byla přitom krásná. Představoval jsem si ty fialy ze stařenčiny zahrádky, ale při slovech "červená modrá" se vždycky udál filmový střih od zahrádky k jakémusi velkému poli, kde bylo víc červených než modrých květů, ale vypadaly jinak než fialy, spíš jako velké hrachory, a když došla píseň ke slovům: "je tam fiálek až leží", sevřelo se mi srdce nad tím polehlým, k zemi skloněným houštím fialek.

Maminka neměla notu, ale zpívala nám ráda, když jsme byli ještě malí a poslouchali tiše a vděčně. Potom už málo a nakonec přestala, když jsem jí začal opravovat tóny a trochu se styděl za to falešné zpívání, stejně jako za vystouplé "kostky" na nohou a za uzly křečových žil, když se v staromódních plavkách se sukýnkou a lemováním s námi usadila na břehu rybníka.

První bezbřehá láska k matce se pak po letech ztrácení najednou shledává s hrázou, že už je k nenalezení, se vzpínáním duše do prázdna, jako se píďalka uchytí koncem nitkového tělíčka, vzepne se a seká do vzduchu zbytkem těla, hmatá a pátrá po něčem pevném, čeho by se mohla zachytit, a nic nenachází.

Když maminka umírala v horečkách na nemocničním lůžku, požádala mě sestra, abych ji pomohl obrátit a stáhla z ní lehkou přikrývku. Uviděl jsem těžké kypré jemně bělorůžové

tělo a lůno, z něhož jsem vzešel, porostlé světle rusým chmýřím, břicho a prsy ještě plné krve a života a opatrně jsem tu tíhu jejího i svého života nadzvedával s jakýmsi němým křikem v sobě. Nikdy jsem tak maminku neviděl, bylo to poprvé a naposledy, a všechno ve mně nad ní klečelo láskou, slyšel jsem jak něco cizího ve mně vyje a chtěl jsem se postavit tomu balvanu smrti, který se nenávratně přivalil.

V krematoriu hrála hudba písničku Červená modrá fiala, sjednala to s hudebníky žena nejmladšího bratra. Ve mně se trhaly útroby - jak ona může něco vědět o té mamčině oblíbené písni, myslil jsem si nespravedlivě. A přál jsem si slyšet ji z časů svého prvního ledňáčka, i z časů hrubé pýchy dospívání, aby zase neměla notu a byla tím drahá zvláště jako nevybroušená perla s vzácností ještě neviditelně ukrytou.

Příštích sedmnáct stran uzavírá kapitolu zvanou 1945. V její předchozí části vyprávějící svědek Doudleba hleděl zdůvodnit, proč musel tolik mluvit o sobě, měl-li co povědět o Rudolfovi. Část účastníků vinohradské seance za květnové noci 45 přijímá a chápe, druhá část chápe též, ale odmítá. Tak vstupuje malý odebraný vzorek prvorepublikánů, kteří přežili druhou republiku i protektorát, do další zdymadlové komory ve zdejším proudu každodenního života a smrti, kus po kuse později zvaném dějiny. Přítomní jsou rozpolceni i v konkrétní otázce Doudlebovy důvěryhodnosti jako toho, který vůbec mohl Rudolfa rozpoznat, ať morálně či vizuálně tam v tom okamžiku pátého května o polednách. Svědek se nemíní dát a líčí, co a jak viděl.

Kdo tam prý nebyl, nepředstaví si. Nesl ráno bandasku bram-boračky tchýni na Betlémské náměstí. Ale nedalo se jen tak dojít tam a zpátky. Všude něco. Po letech schlíplosti horečný spěch. Z krátkých žebříčků se lidi hmoždili strhnout německo-české tabulky s názvy ulic nebo zamalovat, kde nad krámem dávno prázdným stálo Gemüse či Frauenschneider. Byly i honičky za těmi možná pravými, možná křivě nařčenými, o kterých někdo vykřikl to je on. Na Perštýně černě čmoudil a páchl na bok zvržený hanomag WH, až v něm vybuchl benzín a bylo slyšet německé i české sténání. Začaly obhořívát a volat o vodu i dvě dobré ženy, které se vrhly na pomoc. Nebyla po ruce včas. Jen nějaké to rychle svlečené sako, ale to chytlo taky. Sám neměl nic užitečného krom kapesníku, kterým na Můstku podvázal mladíčkovi ošklivou ránu do lokte, dárek zpožděného elitního střelce bůh ví odkud, než zázrakem přirachotila přestárlá ambulance pragovka a vecpala ho k deseti jiným. Mohl se snad vyhnout a spěchat domů jinudy, ale děsilo to i lákalo. Na rohu Vodičkovy byl horší křik a pach. K Muzeu a dál jely přeplněné nákladáky s vlajkami, flintami a voláním na pomoc rozhlasu a tam hlavou dolů hořely mezi kandelábry dvě zelenavé uniformy. Jásot kolem umlčela zle účinná palba ze střech nad Meinlem. Za okamžik byly krámy dole vytlučeny, ale střelce shora to neumlčelo. Výš pod svatým Václavem, jaksi beztvárným proti živě vykračujícímu koni, na kterého jej pan Myslbek posadil, vše vypadalo pokojněji a veseleji. Kde stálo Tabak, dopisovalo se na Tabák a utvořil se i taneční had kolem koňova soklu. Auta k rozhlasu byla nadšeně zdravena, a když tu a tam někdo zaskučel a padl pod dálkovou střelou, byl by zůstal

opomenut nebýt hrstky takových jako pan Rudolf. Ano, viděl ho spěchat pod koně, sklonit se nad zasaženým, a sotva mu zatlačil oči, za rukáv ho táhla zpátky k průčelí Prokopa a Čápa pěkná, mladá, jen až příliš rozčilená dáma.

"Černá, velké oči, v šedomodrém plášti?" vpadl jsem.

I tenká a přitom skoro stejně velká jako on, přikývl svědek. A černá, jistě. Pan Rudolf věděl, co se mu líbí, i když to nebyla Poldi ani paní Polka. Plášť potvrdit nemůže. Byl zmatek. Mínil se k nim prodrat, jak tam pak stáli těsně přimknuti jakoby pod okapem. Ale střelba trvala a na rozdíl od nich byl sám, bez té své. Zkusil mávat. Marně. Dějů a pohybů bylo mnoho. Takže se bez rozloučení vydal k Vršovicům. A jen co ušel po Sokolské sotva dvě stě metrů, shora spíš hvízdot než vrčení, takže si pomyslel: nějaká novinka. Ale ještě dřív s ním vzduchová vlna po výbuchu hodila o zeď. Běžel zpátky a Prokop a Čáp nebyl. Jen trosky a z těch pomalu a lhostejně stoupal oblak prachu. Čemu ho bratrská jednota naučila? Aby se běžel ukrýt k té své dřív, než zkusí jej s tou jeho zlákat k obědu. Je vrah toho nejlepšího, jakého kdy zažil.

Tentokrát nabídnutou židli přijal.

"Příteli, vy jste tu bombu nespustil," řekl Pavel.

"Ani Jednota," sklonila mère l'oe oči do kapesníčku.

"Nemá zrak ani paměť," s prokurátorskou suverenitou pronesl její muž. "Nebylo té úmorné a urážející výpovědi třeba. Ať je Rudolf živ nebo zahynul, takhle jistě ne."

"Vážený pae," zvedl Doudleba tvář a mluvil tónem poctivě dočteného mistra v autodílně, "na vás a vám podobné mám ještě pořád zraku dost. To vy nevidíte nic, co se vám nehodí do rozpočtu."

"Přečteme si z bible a uložíme se," zabránila paní domu slibnému sporu k další Rudolfově poctě, takže jsem se uklonil a mířil ke dveřím se slovy, že si ráno přijdu pro zprávy.

Méně rozumní i rozumnější mi v nočním odchodu zabránili. Paní Buková poslepu vzala z příborníku tlustou knihu zároveň s brožurou zvanou pomůcka, usnadňující dietou pro každý den v roce méně zvidavým či méně trpělivým čtenářům Písma jeho zažívání. Pokud se přehlédla v datu, hodilo se to. Matouš, sedmá kapitola verš první až pátý. Četla s chladným automatismem. Významy ji nevzrušovaly. Ano, laskavá i statečná paní. Tím víc skličovala pustota zvuku. Nesuďtež, abyste nebyli souzeni... Kterakž pak vidíš mrvu v oku bratra svého a v oku svém břevena nevidíš...

Než došlo k četbě výkladu z pomůcky, zkusil uniknout i svědek. Byl zadržen stejně rázně.

"Co by nám řekla vaše žena, kdyby se vám něco stalo," káravě namítla mladší sestra.

Děkuje za péči, ale jeho Emma, jakoli je už trochu v letech a postonává, taky asi raději přijme volnost a přídavkem vdovskou penzi výměnou za to, jak ji vinou jistých okolností už léta zanedbává.

"Chtěl jste říci Anežka," upozornila ho paní domu.

Jistě, měl na mysli Emmu Anežku, řekl svědek u dveří do před-síně. Unavil se, a není-li mu dovoleno osvěžit se pochodem, prosí o skromný kout k odpočinku.

"Neposlechnete si, co píše doktor Kejř k veršům dne?" spíše naléhala než se ptala profesionálka víry.

Ne.

Odměřeně byl odveden zjevně ke kanapi v kuchyni. Bylo pak slyšet zabezpečující zamykání dveří do bytu. Lasciate ogni speranza voi ch'entrate. Mně zlomek naděje zbyl, protože paní domu po návratu odložila klíče na příborník.

"Prosím, dnes už o něm ani slovo," řekla ztišeně. "Zklamal nás a vyvodíme z toho důsledek."

"Kdo, Aničko?" bezelstně se zeptal Pavel, do toho okamžiku netrpělivě a duchem nepřítomně chodící po jídelně.

"I ty, švagře!" zachvěl se hlas paní domu mnohoznačnou lítostí. Zvedla pomůcku, zapátrala po brýlích, a když nebyly hned po ruce, brožurku s jemným pohlazením položila na bibli. "Pomodleme se dnes za hříšné nešťastníky každý sám."

Věcně a rázně začala přidělovat lůžka. Zastyděl jsem se poblíž okna za všechna sudičská pomyšlení večera. Byla to nadaná a pohotová vrchní sestra, snad chladnější, než bývají nižší sestřičky, ale stejně pozorná k bolestem i přáním pacientů. Díky mýtu, nebo z genetické přirozenosti? zase už jsem se tázáním rouhal, než mi určila k noclehu pohovku v jídelně, políbila mě na čelo a řekla:

"Uvěř v Pána, chlapče, a Rudolf se i tobě vrátí, uvidíš."

Podmínka byla příšná, slíbený výsledek podezřele dvojsmyslný a ke všemu vrchní sestra na odchodu neopomněla shrábnout nadějný svazek klíčů. Být setrvání výsledkem mé vlastní volby, snad se po únavě dne dalo i usnout, ale takhle jsem měl na několik minut blízko ke skandálu. Potichu a potmě jsem v před-síni ohledal mechaniku bytových dveří. Zvenčí by se ve dvou vyrazily celkem snadno, zevnitř se však opíraly o práh a kraj rámu a vtip byl v téhle

bohulibé rodině v tom, že jsme se, Doudleba a já, dovnitř dobývat nepotřebovali. Naopak ven. Stavitelé či truhláři nesmyslně budují dveře jako štíčí zuby. Snad ve shodě s uvažovacími systémy některých klanů a sborů. Nechal jsem Doudlebu spát a vtápal zpět do jídelny, sám sobě s hanbou směšný za krátkost vzpoury i při pomyšlení, že bych venku tak jako tak nebyl mnoho platný. K ničemu, jak řekla lékařka Zdenka ohledně hledání Rudolfa. Pro jiné oběti jsem měl jako Doudleba jen kapesník a navíc dvě dutinky, nacpané tabákem z nedopalků. Od příštího okamžiku už jen jednu, protože jsem si opovážlivě v té svatyni zapálil. Abych případně za nočního pochodu zneškodnil pozdního zoufalého střelce, k tomu mi krom zbraně a cvičené ruky chyběl i neváhavý souhlas mysli. Předpotopně fabiánské relikvii nezbývalo než se^{ne} pokojně smířit s dobrodušnou kuratelou, pozůstatkem původu nezavrženého včas ani dost rázně. Ke všemu se mi líbezně pošklebovala ze zápisu procesu - na rozdíl od žvanivých hagiografií - Rudolfova vyšší kolegyně. Tázána soudem, co si to dovolila dobývat se z vězení, kam byla právem uvržena, Johanka odpověděla: vždycky chci na svobodu, když mě zavřou. Vytáhl jsem roletu, otevřel okno a měl aspoň zlomek volnosti. Zvíře města leželo na boku, ochmýřeno dorůstajícím listím Riegrových sadů a v záblescích palby rozechvíváno zlými sny. Je v něm z Rudolfa a z té velkooké v šedomodrém plášti něco víc než sen? Měl vůbec plášť tu barvu? Koncem února jsem ho s ní naposled viděl v promodrale zatměné tramvaji. Látko mohla mít za dne deset jiných odstínů. Vzpomínka se tak dělila na radost a temnou nenávratnost, že byla v téhle samotě neúnosná. Jindy! A vrhl jsem se k bibli. Ne pro zjevenou pravdu. Podnětem bylo jiné pomyšlení. Vzápětí ranilo tím víc, že na okamžik vypadalo jako méně mučivé, protože nešlo o vzpomínku tak těsně bezprostřední. Jako by v tomhle čas a prostor mohly kdy co vyhojit. Od raných přátelských let do posledních dní před odchody jsme občas hrávali provokativní hru na osud. Původcem byl ten nade všechny soustavný, energický a rytmický vymítač mdlé řeči a myšlení, s dvojakou ironií v dvaadvaceti odeslaný ze světa nikoli střelou, provazem či plynem, jak mu jako vzoru vytvářivé lidskosti podle nich muselo patřit, ale německou vojenskou ambulancí. Hrával krom jiných i ten, co v dopisech, ve verších, v zamilovanostech i v detailních pohybech dne skromnou něhou a jemností vyzýval všechny myslitelné nesnáze a nehody, aby se k němu měly. Podle zpráv v Terezíně už nebyl. Bylo nepředstavitelné, že právě on se vrátí, a přece se při pomyšlení na něj zvedla poslední zbylá naděje, že

ani nejzdatmělejší lidský tvor mu nemohl ublížit. Obstarával si všechno v tom ohledu sám. Jinak další z účastníků hry, pronikavý problematisátor všech dějů v nás i mimo nás, určený svou zcela jinou, paličsky renovující vyzývavostí oživovat divadlo, jak taky přesvědčil na drobných pokoutních scénkách, ale díky prostince vznešené mysli podivuhodného režiséra i jako jeho asistent při inscenaci Fausta v Národním divadle. Ještě v roce 40. Kultura tu ve skromné hrstce nebyla kultem, ale jemným a účastným ^{opraco-}váním lidské látky. I asistent už byl odpraven z Terezína k severovýchodu. Při jeho vzdorovité inteligenci a vzpřímenosti představy o jeho střetnutích děsily. Stačilo možná jediné. A přece aspoň zlomkem povzbuzoval kdosi stejně vzpřímený a schopný nádherně jásavého smíchu, krásná pianistka, hrávající s námi, kdykoli přišla s kabelkou, lehce přiloženou k žluté hvězdě a obsahující desítky ilegálních cyklostylů. Byla už od ledna zpátky jako organisátorka úniku osmičlenného houfu s hlavami skoro dohola z osvěčimské východní dependence. Nebyl ovšem v té dívčí skupině její bratr, okouzlující duben s přeháňkami odtažitě sebejistoty a s trvalejšími obdobími nepokojně citlivé pozornosti, podle ní pianista od pánaboha. "Kdežto já, jak víte, jsem zato inteligentní a víc se snažím." Jeden ze zcela neironických důsledků její inteligence a snahy, členka navracené družiny, od návratu pobýval u nás. Možná že teď říká mé ženě, aby kvůli mně s ošklivými myšlenkami nespěchala. Až to přijde, bude to. Měla na to školy. Ale my jsme před zániky aspoň napůl vážně chtěli vědět dopředu. Hra byla prostá. Papouščí zobákem planet, jak tomu říkají na poutích, byl nůž poslepu vsunutý mezi stránky bible a pak prst právě tak poslepu kladený na text. Teprv spory o výklad nahmátnutých míst vnášely vzrušení, ač to něžný vyzývač nehoď kazíval odporem: nechce nic slyšet, promyslí si to sám a poví nám příště. Nebylo mnoho příště. Beznadějný stesk po těch bystře polemických i černě humorných exegezích mě odrazoval, ale ze směšně bezmocného vzdoru proti laskavé věznilce, jež by v tom jistě viděla krajní rouhačství, jsem přece jen vkládal nůž a prst. Úmyslem bylo začít za Rudolfa a postupovat k mladším přátelům. Na ty však nedošlo, protože planety vycházely nevlídně a chtěl jsem pro něj něco lepšího. Pro jistotu jsem si zapisoval čísla veršů a kapitol, abych nakonec mohl vybrat tu nejméně zlou, kdyby se žádná nadějná neobjevila. Prostě jsem, nekontrolován onou prapůvodní skupinkou spoluhráčů, mínil podádně. Kniha knih se nedala. I v sestavě miniatur byla světsky rozporná i neúprosná a tím poutavější. Mstítí budu, a nedám sobě

žádnému překaziti, praví Vykupitel náš... Nebo řekl byl Hospodin o nich: Smrtí zemrou na poušti... Protož ti, kteříž jsou v těle, Bohu se líbiti nemohou... Jak to ten hlavní stavitel a propagandista příští církve mohl na určitě vědět, namítl jsem nad tím zlomkem ze svatého Pavla a četl dál. Ale brzy se mi v té neklidné noci prostě zprotivila fascinující zvučnost kralické bible, tak unášivá --- do dálky od jasných významů! Tak zdatná pomocnice záchovy nejen zdejší víry, ale i národa, a má právě tuto vadu. Bylo by třeba stát se nestranným znalcem biblických textů v původních jazycích, aby nad svá iracionálně přitažlivá kouzla obrovitého zaříkávadla prozradily příčiny svého vzniku i racionálnější zdůvodnění své trvanlivosti. Ale tím se může stát jen hrstka výjimečně nadaných. Ani v nich nestrannost nebývá nade všechnu pochybnost. A sama specialisace toho druhu nezbytně vede k umenšení pozornosti vůči každodenním lidem, dějům a novým pomyšlením o smyslu lidí ve světě. Ano, bez těch minulých by nová pomyšlení nenašla živnou půdu ani schopnost artikulace, ale proč lpět na liteře starých koránů, včetně těch podivuhodných pověstí o tom zatím nejsoucítějším a nejmilosrdnějším mesiáši, víme-li, jak zle zneužitelné byly právě i ty pověsti a jak to lpění svazuje i velmi živé myslí. Jako každá jiná uzavřená věrouka. Ještě naposled jsem si za Rudolfa zahrál, odhodlán nedbat planety, kdyby chtěla pokračovat v pomstách a smrtích na poušti. A zjevně se získavačsky vůči žijícím v těle - a kde jinde mají žít, když ke světu už naneštěstí došlo? - kniha knih umoudřila. Vidíš tuto ženu? Všel jsem do domu tvého, vody nohám mým nepodal jsi, ale tato slzami smáčela nohy mé... I tahle propaganda byla příliš mnohoznačná. Proč by naopak muž neměl slzami smáčet nohy ženě? Nerovnováha mezi muži a ženami v neprospěch žen je v bibli strašná. Ale aspoň je tu připuštěno, že jsou ty dva rody a žijí i v těle, protože kde by se bez těla vzaly slzy. Napůl utěšen jsem tu knihu odložil, a třebaže venku se svítáním začali údajně zpívat a po pravdě skřehotat ptáci, konečně se mi zavíraly oči a lehl jsem na pohovku.

Rachot klíče v zámku. Byl jsem u dveří, než lékařka vešla.

"Proč se tak barikádujete na dva západy? Už je po všem."

Pomohl jsem jí z pláště a nemusela ani pokračovat. "Zbývají dvě nemocnice. Jen se musím hodinu vyspat, jinak ho stejně nepoznám."

"Snídaně je připravena, paní doktorko," uklonil se ve dve-

řích z kuchyně Doudleba, lépe upravený než ostatní, kteří se rozcu-
chaní, v županech, ve vestách vynořovali odjinud, a ukázal na pro-
střený roh stolu, z dálky lákavý, i když čaj v konvici mohl být
přinejlepším šípkový, chléb sice až sem voněl opečením, ale asi
tím příliš nezměkkl, na jedné misce byl úhledně zformován výškrabek
zavařeniny, na druhé ležel překvapující úlomek čokolády na vaření
a cukřenka tam stála asi jen pro ozdobu, protože vedle ní ležela
tuba sacharinu.

"Jak jste mohl vědět?" pobaveně i dojatě řekla Zdeňka.

"Sluha je v neúctě," usmál se Doudleba, "ač sloveso sloužit -
vlasti, bohu, bližním - má časté počestné užití. Nebylo to špatné
zřízení, pro sluhu ani pro pána. Jen bylo třeba z obou stran in-
stinktu a pozornosti, aby místo uspokojení ze služby nenastalo vzá-
jemné pohrdání. To býval častější případ."

"Zase už jste se rozpovídal," obtížně si oficiál zapínal líme-
ček, aby ho sluha nezahanboval. "Chceme s paní doktorkou mluvit sa-
mi. Někam se odkliďte."

"Strýčku, pomalu," zvažněla Zdeňka. "Jsem dost unavená a to se
mnou nebývá příjemná řeč."

"Ať vám ten čarodějný nápoj nevychládně," jemně ji Doudleba
pootočil směrem do kuchyně. "Obhájím se sám."

Nepodařilo se mu to. Ozvalo se krátké zazvonění. Jen co paní
domu pootevřela, objevila se pcněkud rozháraná černá hlava velmi
živé padesátnice. Doudleba byl hned u ní a políbil jí ruku:

"Paní Leopoldo!"

"Ja panovi bardzo vděčna," nepokojně se zasmála hned za prahem.
"Poldi o vjele mladši. Mais moi, si vous comprenez, ja popřední je-
ho žena." Rozpačité sklonila tvář. "Nieumim česky když zdenervováž."

"Ani jindy, Ludmilko," vlídně jí Pavel uhladil aspoň nejvyšší
protuberance maličko prostríběných vlasů.

"Ruda jest?" tvář po tváři obhlédla všechny.

I teď jsem obdivně hleděl na tajnou popřední žonu své nezleti-
losti, jak se svítivým náznakem slz přijímá, co sdělovalo mlčení.

"Ale nevzdáváme se," nepřesvědčivě hlesla její zastíněná jme-
novkyně, usilovně stahující kolem sebe župan své méně tělesné star-
ší sestry.

"Taky není proč," spěšně vynesl její muž své eso. "Zde ten pán
nerozezná pěkavu od holuba a chce nám tvrdit, že to určitě byl
on."

Lékařka už k němu byla napůl zády, jak rukou pobízela zbezradnělou Polku a náhle znaveného Doudlebu, aby s ní šli do kuchyně. Jen se k oficiálovi poohlédla:

"Popletl si je kdysi sám Rudolf."

"Jak můžeš, zrovna dnes," nešťastně řekla její matka.

Doudleba se lékařce potichu omluvil. Došly síly. Prosí, aby směl jít. Za něj to jistě nejlíp sdělí tamten pán. A bradou ukázal na Pavla.

"Všechno, člověče?" usmál se Pavel, ale vešel za Zdeňkou.

Do trojice jim ještě chvíličku chyběla ta hlavní. Udělala ze mne dojatou oběť svých dávných i trvajících kouzel tím, že mě znenadání rozpoznala v hloučku. Od nepaměti pro mne byla Rudolfovým čtvrtým rozměrem. A on jejím.

"Ty živ, Zdeniek!" políbila mě na tvář, "Co mama, co tata?" Nepokojně se rozhlédla a ztišila hlas. "Dlačego oni tu tak zacyienty?"

"Přece je znáš," šeptal jsem i já. "Běž. Ti dva ti povědí --- jak to asi je. Díky, že sis vzpoměla."

"Ty varjat," píchla mě prstem do prsou a zavřela za sebou dveře do kuchyně.

Nemohl jsem si vzpomenout, zda jsem jí kdy předtím tykal. Spíše ne. Ale vykat jí by bylo jako lhát. Odpovědi zbylých tří na mé rozloučení byly při vší usilovné laskavosti poznamenány pohoršením. Vyklouzl jsem ze dveří za Doudlebou, který dopadl podobně.

Venku mžilo. Ohrnuli jsme si límce a šli mlčky. Za prvním nárožím hlídka. Dva rommelovci a vytáhlý Rus se zarostlou tváří a otlučeným samopalem.

"Stát a průkazy", řekl obtloustlý RG spíš jako otrávený příručí ptající se "co to bude".

"Kluci, nerozeznáte lidi od lidí?" ožil Doudleba. "Jak potom chcete rozeznat falešný průkaz od pravého? Žádné pravé přitom ani nejsou. Republika ještě pořádně nezačala."

Rus naslouchal jakoby napůl ve snách o dalekém zaniklém přístřeší.

"Moc mluvíš, dědo," překonával druhý RG snad až útlocit, zapsaný v jeho drobné tváři. "Radši, pověz, kde jste pili a jedli a jestli tam něco pro nás zbylo."

Doudleba se po mně ohlédl. Přikývl jsem. Krom účasti s hladovou hlídkou v tom byla i odplata naší věznitelce. Ale co s vyznáním, za něž neručí osobní jednání. Dostali adresu.

"Nemůžete se splést," dodal Doudleba. "Kdyby vám tam nabídli vodku, zvonili jste u špatných dveří."

"Vodka nichts," ožil i Rus. "Ja choču---" A rukama vymodeloval z mokrého vzduchu několik baňatých věží. Pro větší názornost se na závěr pravoslavně pokřižoval.

"Toho jsme vyfasovali," pokrčil rameny příručí. "Vodku ani slaninu nemá, jen celou dobu chce cirkov, kirche, chram. Na našich mu přitom něco vadí a taky se nám nikde ani ve třech nepodařilo vyrazit vrata. Hlídadají si je, flandáci, ale neuhlídají."

Doudleba si vzal Rusa stranou. Řečí a posunky mu podával stručný výklad od Cyrila a Metoděje po dělení církve. A pak si už jen plochou dlaní podřezával hrdlo.

"Kněz Gorazd, skoro pravoslavný - ponimaješ? - kaput jako ge-roj. I jeho přítel Kruml. Emigranti od vás měli chramy, ale od-pušt', neznám. Vtáhli mě do jiných. Modlí se v chramu nebes, jestli musíš," rozpráhl paže k šedé obloze. "A ty asi musíš."

Vrátili se blíž. Rus polohlasně říkal spasibo, spasibo, a po-dstatě asi porozuměl, protože byl hlouběji ve snu o zaniklém domo-vě než předtím. Šli jsme mlčky dál.

"A máme to," probral se Doudleba ze zamyšlení teprv u vino-hradské vodárny, kde se naše cesty rozcházely. "Někdo chce ven, protože se tam dusí, jiný potřebuje dovnitř, protože venku je mu pusto. Divných tisíc dělení, když se uváží, jak to učení zamýšlí smířit duše s osudem a spojit mezi sebou všechny. Mocné nezvlád-ne. Spíš jim přidává zbraň proti ubožákům, aby se příliš často ne-bouřili. Ty chlácholí. I gramaticky špatně jako Čapek u Salváto-ra." Zvedl tvář a napodoboval. "Vycházejíce pak z chrámu páně, bůh posilujž vás. Nikdo se asi neosmělil upozornit ho, že je to kouzaje z okna přšelo. Rovnost před bohem! Někdo za to v kvartě propadne a má o život v nižší kastě postaráno, jiný si tím nado-smrti drží slušnou faru. Ne, pan Rudolf nic lepšího než evangelia nevymyslel. Ale byl, jestli mi rozumíte. Nezapomenu jím, co ho asi stálo vymotat se z toho umělého hedvábí jejich přímo bohem poučené laskavosti."

"I oni jsou dvojí či trojí," musel jsem hájit aspoň některé.

"Zažil jsem," kývl Doudleba. "Kde by se jinak pan Rudolf me-zi nimi vzal. Jenže jeden, co nepochybuje, že zrovna on je vtěle-ním správné víry, vydá jedu na ubití set umírněných. I židi mají Kalvíny, říkal Grübler, ale prý doufá, že žádného takového, jako

byl Kalvín. Ještě si nepochybujičích užijeme. Zase jiných." Vzal z náprsní tašky vzornou vizitku, podal mi ji a plynule pokračoval. "I pod nimi si třeba opatříte auto, tak ať v nesnázi víte, kam se obrátit. Ve jménu společného obtížného úniku vždy zdarma."

"Díky, ale jak to víte?" zasmál jsem se.

"Chtěli mi dát klapky na oči a naučili mě tak aspoň trochu vidět. Dobrou noc."

Bylo půl sedmé ráno druhého dne míru. Za několik kroků po Korunní jsem se ohlédl, že se ho zeptám, myslí-li tu noc dlouhodobě a tím celý pozdrav zlověstně, i když přál, aby byla dobrá. Či se jen přeřekl? Ale Freud a od jeho časů i zdravý rozum tuší, že není přeřeknutí bez skrytého motivu a významu. Vycházelo to tedy nastejno. Tak jako tak už zmizel svažitou ulicí dolů směrem ke své Bohemce. Zbývala jen nitka, kterou snad i sám sobě hodil k záchraně: nemluvil tam s Rudolfem a ten při vší krátkomluvnosti, či právě pro ni, byl definitivně rozpoznatelný od případných podobných těles teprv podle gesta a výrazu ve vztahu k výroku a k situaci. Nitkou mnohem tenčí nebo zcela pominutelnou bylo, že si časně ráno v žlutošedé předsíni spetl Ludmilu s paní Leopoldou. Z příčin zcela subjektivních jsem s ním za to byl nespokojen. Na rozdíl od Ludmily, pro mne od nepaměti krásné, vídal jsem kdysi paní Leopoldu sice častěji, ale nikdy nic nezajiskřilo. Tahle Doudlebova mýlka se přitom naneštěstí nedala pokládat za důkaz jeho špatné paměti či zraku. Změřeny, zváženy, policejně vyfotografovány, zaregistrovány podle barvy očí, pleti, vlasů mohly ty dvě jedna druhou zastoupit, kdyby Poldi kilo či tři shodila. A kdyby měla bystré a neklidné kouzlo té první. Co se to tehdy v Rudolfovi stalo? Nebo v Ludmile? Přáli si odvrát od válečných časů, za nichž se setkali a které jeden druhému vraceli do mysli i do snů? Zeptám se obou! I bez Doudlebových nitek zbývaly dvě nemocnice, jež měla lékařka ještě prohledat. Žádná zádušní mše za účelem smíření se ve mně nekonala. Program byl vrátit se v poledne k věznilce pro zprávy.

Schránka dole v domě tentokrát program nezměnila, jen rozmnožila. "Vole, co ses urazil. Nahoru nejdu, spěchám, přijď ty," sdělovala měkká tlustá tužka ve známé máířské ruce. Podpisu toho, který vyhraje, protože ví, ^{ani} nebylo třeba. Zaváhal? Není to vlastně zrada myšlenky a hnutí? Myšlenky přetavené v maršálský metal pro jednoho. A hnutí dohnaného v mysli se ani nehnout. Vše obstará aparát. Potěšil mě, že trochu zrazoval. Zapsal jsem si v duchu:

brzy za ním. Pět pater schodů a nahoře se na mě vrhli. Probudil jsem jich tam šest a snad byli v právu. Trvalo mi od odchodu do návratu čtyřicet hodin. Nezbytně přítomný svrchovaný neovlastenec s objevným malým n pro Němce sice mohl potvrdit, že jsem asi do devíti ráno minulého dne nebyl odstřelen, ale to bylo vše. Napravený katolický agrárník chyběl, takže zprávou o obdržení balíčku nemohl prodloužit mé přežití až k polední. Nechyběli jiní. Byl to gumový mikrobyt. Vešlo se tam tolik lidí, kolik jich přišlo. Schovanka řekla:

"Jsi pitomec. Konečně o tebe můžu mít klid a ty zmizíš."

"Ozvat ses měl, to je fakt," nezvykle vážně se přidal můj oblíbený užaslý provinciál, nazvaný tak za údivy nad taji velkoměsta, kdysi okresní surrealista se sentimentální úchylnou, později svébytný lyrik a vypravěč a parodista, šťastně zaměstnaný v hušitském kraji na strýcově pile, takže větší díl válečných týdnů žil u nás, méně šťastně se zamiloval do paní domu, ale v posledním čase přecházel na schovanku. "I telefon funguje, jestli sis nevšiml."

"Nevíš, co je odpovědnost," vzmožil se na jistou přísnost i ten příliš hodný kritik našeho spolku, vlastně opuštěný - či opouštějící? -, protože byl v tomhle doupěti nepřislušných ve chvíli, kdy napravený, jeho nejbližší, už pilně pracoval na své budoucnosti. "Byl jsi u dětí, nebo kde?"

Trefil se. Děti už tři týdny byly v předpokládaně bezpečnější úschově u mých rodičů padesát kilometrů východně od Prahy. Ano, trapná neodpovědnost plodit ze sobeckých a iracionálních motivů bezmocné tvory pro zkušební střelnici mocných blbů, zvanou svět. Tam kdesi dál k východu ležela Schörnerova armáda, podle pověstí zlý obrovský drak, a možná i tou vsí táhla potom k západu. Ještě čtvrtého přišla zpráva, pak už nic. Posadil jsem se na rozkládací křeslo a to se pode mnou posměšně pohnulo, jako by mě do sebe chtělo zavřít. Říkalo se mu mučidlo a při nebezpečném dotyku tak jednalo vždycky. Kdo na něm měl spát, určovalo se oblíbeným rozpočítávadlem toho, co před zánikem stačil napsat verše pro naši prvorozennou. Vyšel školník na dvoreček, vystrčil tam praporeček, kdy bude škola? Ve čtvrtek. Pondělí, úterý, středa, čtvrtek. A čtvrtek to měl. Jako teď já.

"Tak to vidíš," kněžsky nade mnou řekl sebeodbouraný vůdce spolku.

"A nechtěl bys jít do háje?" překvapil jsem sám sebe snad až

nepřátelskou znechuceností. Padají-li bozi, natlučou si z té výšky víc než skromnější bytosti. A tentokrát důvodem svržení nebyla malá n, ale rozpomenutí, jak vůdce otravně žárlíval na toho odešlého s praporečkem za to, že ho z příčin, skrytých v poezii, tak zcela totožné s osobou, měl ten starší párnás o poznání raději. Nebyla jen střelba, popravy a koncentráky, ale i malá sebezdurazňující hnutí v některých mezi bezmocnými.

Spor nevznikl asi jen proto, že vůdce odsunula stranou má žena, oblečená jako na výlet.

"Jedu za nimi," řekla.

"Čím jedeš?" vstal jsem. "Jestli někdo, tak to zkusím já."

"Uklidni se. Ženskou vždycky svezou. A ty potřebuješ spát."

"Jedeme oba."

"V tomhle stavu ne. Jen až se vyspíš, zkus najít Frantála, kdyby něco. Našel se pan Rudolf?"

"Vidíš, ne?" odpověděl jsem a teprv pak mě udivilo, že o tom může co vědět. Setkali se, pokud má paměť sahala, jen dvakrát a vzájemné ocenění bylo zřetelné. Ale odkud teď ta její otázka?

"Nechala jsem ten lístek ve schránce, abys nemusel nahoru," zodpověděla můj údiv a provázena hlasy odporu i přáními šťastné cesty vyšla ze dveří.

Až překvapivě snadno jsem směl ulehnout v místnosti, jež z mého hlediska eufemisticky platila za můj pokoj. Schovanka mi přinesla rozkrojený, doma pečený vdolek, sice ztvrdlý, zato potřený jen trochu zatuchlým škvarkovým sádlem. Hůř bylo s šálkem kávy. Lákala tím, že byla pravá, a odpuzovala výdechy mýdla. Ta zrnka nad zlato asi před měsícem vydolovala z úkrytu vzácností v hloubi prádelníku teta mé ženy odměnou za to, že jsme jí výjimečně přišli gratulovat k narozeninám ve správný den. Tetičky mají zvláštní schopnost být dvojsmyslně vynikající. Po dvou soustech a jednom napití mi bylo mdlo a připadal jsem si hloupě nevhodný pro kterýkoliv čas i místo světa. Ulehl jsem na bok a díval se na hřbety knih. Jaký to má smysl? Hlavy spřádají nádherné a podněcující sekvence, přitvářející k tomuto sebevražednému světu lidí jiný svět, jenže ten, vnímán lhostejnými či vraždychtivými, nic v nich nemění, humánně citlivé neosmělí k činům a zůstává nevinně neúčinnou kléčnou drahou, unikavě a nezřetelně kroužící mezi námi a --- čarovně umožňující mysli dýchat a bez rozpadu přetrvávat. Takže přece! "Bez rozpadu." Díky těm komunikacím či

sporům si uvědomujeme, kdo jsme, i když otázka, proč a k čemu tu jsme, zůstává dalekosáhle kontroverzní. A spát se ovšem při takových pocitově agresivních pomyšleních nedalo. Kdo jsme? Za sebe si cosi jako odpověď můžeme vykonstruovat. Ale jakkoli se mi Rudolf zvenčí jeví jako jeden z nejurčitějších, v něm jsem se krom imaginativních průletů, poháněných převážně iracionálním zalíbením, nikdy rádně a soustavně neoctl. Nevím, kým je sám sobě. Cosi takového se v nesrovnatelně obrovském měřítku přihodilo autoru Míti, Ivana, starého Kpramazova či Smerďakova. Vnikl do těch rozvrácenců, ale když měl konečně v celém dalším předsevzatém dílu knihy vejít do Aljoši, do toho silnějšího, snad až reálně spásonosného Myškinina, imaginace nebyla dost rychlá a pohotová, aby průnik realizovala dřív, než vincu těla vymizel zpomezi vytvářečů Mléčné dráhy i duch. Nevymizel, to se ví, že ne. Je tu, ale minus Aljoša. Bylo ho třeba napsat u toho těžce reálného stolu pohyblivým perem v neklidných pozemských prstech. Tak je opět zproblematisováno příliš zlehka přecházené tajemství jednoty osudu s povahou. Snad se Aljoša ani napsat nedal. Není náhlých zosobněných všespás. Ani v Kristu. A ve svém skromném nižším patře Rudolf, pokud už není, nemohl z jakéhosi důvodu, vepsaného v jeho jednotě povahy a osudu, dokončit to, co aspoň pro mne znamenal: velmi živé znázornění aspoň některých základních rysů náhle vyhrocené dědičné situace zdějšího společenství. Nenapíše ani on svůj spásonosný díl. Jak by zrcvna on mohl či vůbec kdy chtěl! Spánek se spíš vzdaloval než blížil. Až jsem zahlédl ve spodní řadě velkosvazků Phaidon Verlagu a jiných edic tenký hřbet s nápisem Gli affreschi di Giotto ad Assisi. A hned se vybavila poslední detailní reprodukce. Kříž, viděný odkudsi za oltářem. Z jakéhosi paravánu ční tyč, v tomtéž místě se o horní hranu paravánu opírá Kristus na hrubém kříži, chce se jakoby vznášet nad věřícími tam vpředu, ale mezi lopatkami, v průsečíku kříže, je přidržován v únosném náklonu zdvojeným obyčejným provazem, vedoucím od horního konce tyče. Neuvěřitelně modernistické a pevně přizemňující sdělení o vlastnostech víry na přelomu třináctého a čtrnáctého století. Jen snad Giottovy? Nejlepší umělci předbíhají své vrstevníky, ale sotva proto, aby je minili zahanbit. Vycházejí z jejich konvencí, protože jinak by byli nesledovatelní či nepřijatelní, a teprv obměnou dospívají k objevům. Přivěšený Kristus. Nic než s nádhernou artikulací propovězená součást denočního života. A hned i první náznak sdělení, že my, co si tak nad sebe věšíme zobrazení vykupitele, sami jsme strůjci podoby

svých dočasných pobývání ve světě. Giotto, omamující i přísně přizemňující velkohvězda v Mléčné dráze. A nemohl jsem než pokorně přiznat, že bez Krista a historie jeho jakkoli zmetvářeného učení by nebylo po jistý dlouhý a proměnlivý čas právě té určité inspirace k výtvorům, v nichž se jejich původci strhujícím způsobem přou sami se sebou o smysl světa. Až po neotvůrce Aljoši a snad i dál. Dole však Rudolf jako by namítal: to se ví, nemít v sobě beranské dědictví, neměl bych se s čím přít a nebyl bych, jenže snadní věřící nestojí za spolužití, a tak sbohem. Tolik pýchy v něm? Ne, to jsem se v interpretaci zvenčí hloupě zmýlil. Žije a pví. Domůžu se toho. S tím pomyšlením jsem pod tíží nesignifikátně otravného znavitelného těla přece jen snad na zlomek času usnul, protože příští věta už nebyla moje.

"Chtěl jsi vzbudit," řekla schovanka ve dveřích.

"Byl tu ten, co píše romány na jedničku," mluvil jí přes rameno provinciál, "a máme prý, ty a já, hned dnes nastoupit v Českém slově. Totiž ne. Teď se to revolučně jmenuje Svobodné slovo. Aspoň to tak říkal. Tak se zvedej."

"Co my tam, u nársoc?" zeptal jsem se v polovičním vědomí.

"Třeba teď budou lepší. A vůbec, jak chceš živit rodinu?"

"Napřed musím jít," už zcela probuzeně jsem vstal, v koupelně se opláchl, dooblékl a vypádl ze dveří.

U bytu o ulici dál jsem úlevou vydechl už před zazvoněním. Bylo je zevnitř slyšet oba. Toho, který byl včera Rudolfovou vinou vynechán, i jeho ženu, vždy nesmírně pohostinnou a připravenou spustit brněnsky přízvukovaný vodopád vět. Tentokrát, jen co mi otevřela, poctivé a zahanbivě dojímající dojetí její řeč zkrátilo:

"Žijete!" vzala mi tvář mezi dlaně.

"Na tohle je teď zvědavý," odsunul ji se smíchem její muž, jen co strčil i druhou ruku do navlékaného pršipláště. Vypadal v té své vzdorovité, nevyholitelně prošedlé a vždy zevnitř bohatstvím pomyšlení a protipomyšlení prozařované tváři znaveněji a nejistěji, než jsem ho kdy viděl. Ty jeho proslulé notové linky na čele byly hlubší a jakoby méně přístupné dosazení janáčkovských nápěvků, k nimž jeho verše měly tak blízko. Ale žil duchapřítomně a nápomocně jako kdy předtím. "Zrovna i na vás myslím. Je třeba lidí pro ministerstvo informací."

"Tam jsem už jednou byl," vypadalo ze mne nevděčně a s truchlivým úsměvem. "Mezi mobilisací a klichovem, jako šofér dobrovolník u plukovníka Drgače."

"Teď je to jiné ministerstvo," rozjela se líbezná Brňanka. "Bude se tam řídit i vydávání knih. Ale jen kvůli nedostatku papíru. Má se ten odbor jmenovat knižní trh. A copak by Kopecký a tady ten můj kdy dovolili, aby se něco omezovalo? Musíte jim pomoci."

"Nech řečí," až podrážděně přerušil svou výmluvnou kunsthistoričku můj nejmilovanější mezi uctívanými polootci. "Víš sám, co chce dělat."

"Ne tak moc," pokrčil jsem rameny, přiznal nabídku Svobodného slova a poprosil, abych si to aspoň den směl rozmýšlet.

"Jdeme," řekl, vzal mě pod paží a dole se se mnou nepohodlně posadil na korbu dodávky s latinsky neutrálním nápisem Orbis na boku, takže nebylo třeba přetírání.

"Nedělám to rád, ale snad se to aspoň ze začátku musí, když už mi vzkázali, ať se toho ujmu," musel skoro křičet, když se rachotina rozjela.

"Vám abych já kdy směl co vyčítat," řval jsem zpátky do hluku motoru a kol po rozbité dlažbě. "Nikdo nikdy pro nás neudělal víc. Jen tam nezůstávejte dlouho."

Na Jiřího náměstí jsme oba zatloukli na řidiče, že má zastavit, abych mohl vystoupit.

"Víte, že za mnou už kvůli němu můžete přijít vždycky," seskočil i ten, který nad mým nejbližším přítelem po jeho odchodu ještě stačil otisknout své kontrarekvie - "až v katedrále budou plouti ryby, jeho jméno vyvoláno bude". Vzal z kapsy azbukou potištěnou krabičku divných cigaret, sice dlouhých, ale ze čtyř pětin utvářených dutinkou. "Vemte si to, ale honem si zapalte, ať si dám šluka. Doktoři se zbláznili a prý nesmím."

Dvě minuty jsme stáli na obrubě chodníku v obřadu zakázaného kouření. Nastoupil k řidiči a odřachotil. Neměl špatné doktory. Něco na tom muselo být. A ke všemu ho čekalo stát se ministerským radou nebo čím. Ani trochu se nevytratila má důvěra v jeho zarytou či někdy až vzteklou a přitom vždy tak nácherně artikulovanou lidskost, jen jsem váhal, zda s tím úřednictvím může kdy být ve shodě. Sotva byla vyhlídka na revoluci tak zásadní a úplnou, aby se třeba jen sekční šéf, pckud se tak bude jmenovat, mohl či směl pohybovat na jedné rovině s nejprostším občanem. A kde jinde může žít básník, aby se mu nadpostavení a úředně prostředkovaná odpovědnost nevetřela do řádek. K tomu nemoc. Ne. Odmítal jsem o tomto člověku pochybovat. Ale i Rudolf při své bystrosti a zásluhách

patrně mohl být za první republiky čímsi obdobným. Nedbalec! řekl o něm kdysi jeho švagr, poměrně úspěšný oficiál. Negovač, mohl říci jeho jednoruký švagr, též státní zaměstnanec, jenže razantně pečující o houfy konkrétních sirotků. Rudolfův význam byl roztroušen mezi dospělejšími osiřelci. Znovu jsem šel za ním.

"Není," řekla ve dveřích lékařka.

"Neboj se, je," přišla blíž i její matka. "Brzy se s ním uvidíme. Věř."

"Maminka se mi dává na spiritismus," namáhavě se zasmála dcera."

"Je to jinak," nezvykle váhavě a nepřítomně pohlédla paní domu na mne, na ni, znovu na mne. "Neněla bych to před vámi říkat -- ale je někde venku s nějakou další. Vratí se." A vzdálila se do nitra bytu.

"Láska odjakživa otrásá počestností," ztišeně řekla lékařka, "Je mi to ostatně přijatelnější verze než ta Doudlebova. Tobě asi taky. Objev se a uvidíme."

Sestupoval jsem po schodech s představou osamělého bílého domu na alžírském břehu Středomoří, vždy se vybavující, dale-li něco podnět vzpomenout na Flauberta z Cestovních deníků: "Zde by se věru krásně žilo s uloupenou odaliskou." Stavitel překladu určoval tvar domu. Jaký dům asi staví originál? Zjistit, únikově jsem si uložil. I kdyby to však měla být jen omšelá mansarda někde v nitru Prahy či komůrka s navečerními koncerty žab od rybníka kdesi v jižních Čechách, byla to verze nejen přijatelnější, I přirozenější. Jakkoli se Rudolf staral o oběti, v téhle své další a ještě slabomyslnější válce už nemínil umřít za nic krom jednotlivých lidí. Spískaly tu katastrofu obě strany, patologičtí agresori i ti, co do poslední chvíle netečně přihlíželi ze své nepochybně lepší strany jejich zvěrstvům a rozmachu. Padnout byl ochoten jen tenkrát, kdy se ještě důvodně mohlo zdát, že jde o život všech a každého zvlášť, tady i všude. Musí mi to potvrdit! Tohle je pouhý dohad z jeho polovět.

Obrán o snesitelnou přítomnost mířil jsem domů, abych pokorně či až schlíple přijal jakýkoli úradek přátel o tom, jak mám vejít do budoucnosti. Doma nikdo. Šli oslavovat? Ucházet se o postavení? Hledat další blízké? Mnoho let se v tom bytě samota nenaskytla. Výsměšně zela prázdnota teď. Děti, žena, Rudolf a ti mnohem pravděpodobněji zaniklí měli volné pole mučit. Abych ta marná a

bezmocná pomyšlení zahnal, listoval jsem v začatém románu, přibližně o autorovi Quijota v čase války a zajetí. Přesně to, co nemohlo zahnat nic. Jen zazvonění mi zabránilo včas těch prvních třicet stránek roztrhat. Pianistka. Objal jsem ji velmi těsně. Nad všemi jinými pocity převažoval obdiv a vděk, že právě ona mě přišla vytrhnout z bezradné osamělosti.

"Počkej, počkej, ještě nejsme svoji," se smíchem mě i ona přitiskla a hned odsunula. "Nic proti tomu, ale krom nakažených tyfem se už vracejí z Terezína a nemají kde se umýt či vyspat."

"Sem se jich vejde, kolik jich přijde," řekl jsem a prostoduchým potěšením.

"Všichni přece jen ne," pohladila mě po tváři, navykle přiložila kabelku tam, kde nosovala hvězdu, slíbila večer přijít a vydala se zajišťovat přístřeší pro ty, kteří by snad přebývali.

Napsal jsem ceduli KLÍČ U DOMOVNÍKA, zvenčí ji pověsil na dveře, dole po správném signálu dal pokyny paní Maruně, protože Bělík vyspával slávu, a předešel výkladům zduřelých mandlích sdělením, že jdu za Frantálem a vše vyřídím.

Nemístně i s velikou úctou a zalíbením jsem Frantála cestou k nalezinci nazval náhradním Rudolfem. Pokud on o svém dvojenci nebude mít co povědět, vyhlídek nezůstane mnoho.

(Na tomto místě jsme zhruba v polovině Legionářského blues, čili mého pokusu o první republiku skrze legionářského strýce Rudolfa. Děkuji za pozornost těm, kteří snad vydrželi. Asi též oni jsou z těch, kteří už po druhém či třetím pokračování měli námitky proti obtížnosti tohoto textu, násobené vnucenými přestávkami mezi četbou postupných částí. Obtížnosti, ať je údajná či skutečná, asi ten text zbavit nedokáží, ale snad bude menší, až se hrstka statečných odváží protančit to blues ve chvíli, kdy bude povzbudivému hloučku přátel odevzdáno k přečtení v nějaké té desítce průklepů jako nepřerušovaný a z mého hlediska uzavřený celek. ZU)

673

Poznámky váhavého debatéra

Šcela pravidelně se mi stává, že v diskusi o problémech, které mne zajímají a které se mne dotýkají, neodvedu nic než mlčet, i když nesouhlasím, a teprve dodatečně se mi vybavují argumenty, kterými jsem měl hájit svou věc, nebo alespoň trvat na spravedlivém a věcném hodnocení. Jsem pak několik dní sám se sebou nespokojený a nemohu na nic jiného myslit než na to, že jsem vlastně mlčky souhlasil a něčím, co mne ve skutečnosti popudilo nebo zklusalo, a že mé mlčení bylo svým způsobem nepoctivé vůči ostatním přítomným.

Slyšel jsem nedávno v diskusi zdrcující rozbor současného stavu socialisticky orientovaného proudu evropského myšlení a jeho praktických výsledků tam, kde jsou jeho představitelé u vesla. Mluvíci soudil, že z nynějšího totálního ekonomického a morálního krachu se už socialismus nikdy nevzpamatuje, protože k tomu nebude mít dost vnitřní síly. Naproti tomu křesťanství, byť také prošlo v dávných i nedávných dějinách obdobími hlubokého úpadku, může vždy znovu ožít, protože spočívá na Písmu svatém, jako trvale platném východisku.

Pravda je, že s kritikou současného stavu socialistického knutí a výsledků jeho politiky, především v komunistických režimech je těžké nesouhlasit a že zmatené hledání mladé generace, která by si ráda objevila východisko ze své nezávidníhodné situace vede nejenom k drogám, extatické hudbě a exotickým sektám, ale i k obnovenému zájmu o křesťanství a jeho církev. I konzervativní politika křesťanského režimu slaví v mnoha zemích světa relativní úspěchy, zejména ovšem proto, že ideologický přístup k ekonomice, praktikovaný v socialistických a komunistických zemích, způsobuje v poměrně krátké době nepřekonatelné hospodářské potíže.

Přesto mi však myslím, že onen vášnivý kritik a přesvědčený obhájce přehlédl několik velmi důležitých momentů a především - mělil nové situace starými měřítky i cítěním, vycházel z předpokladu, že stačí obnovit letitou tradici a vše se opět vrátí k starým, dobrým mravním hodnotám. Přitom jensi zapomenl, že lidské poselství bible už dávno není

výhradním duchovním majetkem křesťanů, že je zcela evidentně/bez ohledu na účelový ateismus/ integrální součástí morálních zásad, přijatých předsovětským socialismem a že konec konců není nemyslitelné, že by se i eventuelní renesance socialistického myšlení i praktické politiky mohla do jisté míry opírat o ty trvale platné hodnoty, které jako by si chtěli výlučně přivlastnit křesťané. A s druhé strany: současné optimistické sebevědomí katolíků i protestantů, kalkulující s očividným zájmem publika, může mít, zdá se mi, velmi krátké trvání, protože to, co církve v posledních desetiletích podnikly, jsou jenom drobné kosmetické úpravy, ale skutečné střetnutí s problémy moderních společností a moderního světa je bezpochyby ještě před nimi. Nějak nevidím, že by křesťanské církve něco opravdu podstatného k řešení současné situace vymyslely, něčím opravdu podstatným přispěly, leda snad příkladem ovšem trochu opožděné snášenlivosti, která se projevila v ekumenickém hnutí. Papežovy cesty po světě vzbuzují sice respekt k jeho fyzické vytrvalosti, ale jeho kázání nepřinášejí nic než morální apely, které se z valné části zcela rozcházejí s danostmi současného světa a jejich působení může být stejně neblahé, jako všechny "civilizované" zásahy do života národů a kmenů třetího světa - čím větší charitativní pozornost a péče, čím více narozených, tím více kandidátů na strastiplnou, nelidskou smrt hladem. Ať to zní jakkoliv krutě, nemohu si pomoci: smrt nevědomého mi připadá přece jenom milosrdnější. A to je jenom jeden z mnoha prakticky neřešených problémů.

Žijeme ve století, v němž se v historicky velice krátké době zd. skreditovaly myšlenkové systémy, které si v Evropě a v Americe dělaly nárok být nosnými ideami společenského vývoje. Žijeme v letech, kterým opravdu nezbyvá nic jiného než ona pověstná "realita". Na jedné straně realita "západního"/Japonci jsou na východě/ světa, který si dokázal udržet fantastické tempo vědeckého a technického rozvoje a demokratické instituce, ale zřejmě už dosáhl hranice možností masového konzumu a který své milióny nezaměstnaných dokáže sice uživit, ale stojí prakticky bezradně před otázkou, jakým obsahem naplnit jejich život, realizovat jejich přirozenou lidskou touhu po užitečnosti a smysluplnosti, na druhé straně realita světa, který známe z vlastní zkušenosti, který nepřináší vnitřní uspokojení vůbec nikomu, ani příslušníkům vládnoucí vrstvy, žijící v neustálém strachu ze sebemenšího pohybu ve společnosti, ani řadových občanů, kteří sice také - kromě právě uvězněných - fyzicky nestrádají, ale ve srovnání se svými protějšky ve vyspělých průmyslových zemích žijí na hranici nebo pod hranicí bída a hlavně, cítí se neustále státní

mašinérií ponižování ve své lidské důstojnosti, protože i dodržování platných zákonů, zasloužená mzda nebo důchod, přijetí nadaného dítěte na školu vyššího stupně nebo zahraniční cesta se jim prezentují jako vymoženost a dar režimu, za nějž musí ~~řiziti~~ projevovat vděčnost trvalou přetvářkou, schvalováním, jásáním nebo alespoň mlčenlivým souhlasem, účastí na zbytečných schůzích nebo přinejmenším "dobrovolným" prvomájovým pochodem. Připočtete-li k tomu opakované zraňování národní hrdosti, potlačování demokratických a kulturních tradic, narušování její kontinuity a orientace, nesnesitelně omezenou propagandu novin a sdělovacích prostředků, které jako by každého občana považovaly za blba, jenž není schopný posoudit a srovnat si fakta, která kolem sebe vidí, zdá se mi, že je nejvyšší čas přestat konečně uvažovat ve starých, prestižních pojmech, světonázorových, stranických, církevních, sektářských myšlích cestičkách a společně se snažit přebrat a uspořádat, co z obrovského bohatství lidské kultury je pro všechny cenné, podstatné, co zmožuje a osvobozuje život, co skýtá útěchu a naději, co definuje rozhodující úlohu životní odpovědnosti každého jednotlivce ať už k Bohu nebo ke světu, do něhož se zrodil.

Nemyslím si, že by socialismus vstupoval do takové kulturně-politické bilance s prázdnými rukama. Nemá sice své římo svaté, ale má za sebou svazky děl osvícených, svobodomyšlných, v nejkrásnějším slova smyslu zvědavých a tvůrčích vědců, myslitelů a umělců a hlavně celou řadu konkrétních činů, které podstatným způsobem formovaly tvář této epochy. Netvrdím, že je obzvlášť příjemná, ba naopak, je taková, jaká je, ale byl to bezesporu socialismus, který do ní vepsal konkrétní mechanismy zajišťující sociální minima a podporující rovnost životních šancí, byl to socialismus, který přinutil mocné brát ohled na zájmy běžného občana a přinutil stát, aby se staral/někde až příliš svědomitě a blahovolně/ o jeho životní osudy. Koneckonců, podíváme-li se přes plot k sousedům, vidíme, že pokud jde o sociální opatření, nepřichází křesťanská opozice s žádnými novými myšlenkami.

Můžeme podle libosti a názoru svalovat vinu za současný stav světa na křesťanství, které nebylo s to udržet ve snesitelných mezích hrabivost a domýšlivost feudálů, na kapitalismus a imperialismus /obě světové války/, na socialismus, který nedokázal vytvořit ba ani převzít mechanismy proti zneužití osobní moci a kousek po kousku zbavil lidi radosti ze života, když jim vzal možnost osobní iniciativy, na chorobné, zničující vidiny generálkových mozků a zase penost vědy, rozdrobené

v čím dál specializovanější obory, jisté je, že jenom velmi málo lidí by si doopravdy přálo návrat k primitivnějším, údajně "zdravějším" životním podmínkám - a tak nakonec, co člověk pokazil, musí sám napravit. Nevěřím na amatérské zelené recepty - co špatně provedl chirurg, musí napravit chirurg, ne mastičkář - co zničila neuvážená aplikace neúplných vědeckých poznatků, musí napravit věda na vyšší úrovni/i s rizikem nových chyb/, ne brigády školáků nebo hysterických ženských, co rozhasili politikové, musí zcelit jiná garnitura vzdělanějších, čestnějších, morálnějších politiků, ne skupiny teroristů a jurodivých.

Jediné spasitelné řešení neexistuje, ani z Pisma, ani z jiných písem, staré dělení na pravé a levé, křesťany a nevěrecké socialisty nemá valný smysl a velice nerad slyším a vidím, když se je kdekoli snaží znovu oživit a přiživovat averze - tenhle svět potřebuje upřímné společné úsilí, nesené vzájemnou tolerancí a liberálností.

Tak to bych byl řekl, kdyby me to bylo hned napadlo.

Jan Trefulka

125

Tucet říkanek

Už zase máme žně s krku
Zpod Tatier do Masavrků
tryskal proud svalnatých frků
A jak vloni kvůli pechu
nesklidíme včas pod střechu

Vezneme-li na dějiny
jednoduchý kukr:
Může světu vládnout národ
co počítá cukr
mezi hlavní potraviny?

Blahoslavení cti budoucnost
k smíchu je jim minulost
a přítomnost jen pro zlost
Avšak to, co bude zítra
to ví každá kráva chytrá

Dal se na křížovou výpravu
v jiné však době, a tak za stravu
koničky rytíř hlásá ideály
ztrfelené. Živý svět zatím zmizel v dáli

Nezaměstnaný pojal plán
na malé loďce přeplul oceán
Jak zhodnotila třídní analýza
ze zoufalství, z bídy - ale bez víza

Provokuje, pikle kuje
já nestrpím ledaco
Zabil jsem ho - no a co?
S odvolání k právník knihám
neměl zbloudit tam, kde éřhám

Volala mi Klytainnestra
co prý dělám na silvestra
její minulost je pestrá
bylo by to něco extra

Kdyby tak byl Vaculík
o trochu víc katulík
Jenže on se nekatulí
on se culí a spíš tulí
a přemítá o pičuli
Mnohý čtenář z toho bulí

Každý počník orlím zrakem
vyhledává sponsory
aby sehnal sensory
že však nejsou prostory
tak je nechá pod širákem
Ať si zvyknou, potvory

Do kruhů mi nelez
pravil Archimédes
Tvoje kruhy sklopím kopím
odpověděl dobyvatel
místo tebe nastoupí tým
který máme za pakatel
Ač nevzniknou nové kruhy
poslušný bude kruh druhý

Jaképak zdražení, milánku?
Výraz to potouchlý, nepravý
za stejný groš jen mň piva do džbánu
každého nanejvýš ozdraví

Proč pro Nobelovu cenu
nevyberou radši ženu
láteří král Ubu
se skřipění zubů

Karel Pecka

62

Máme po pogromu vidí Kohn Koubička přibitého za rozzažené ruce
na vrata vlastního domu.

- Koubiček, co vám to udělali? Boli to moc?
- Jen kýž se svěju.

Já totiž viděl Sibylu v kruzích na vlastní oči, jak visela v lahvičce,
a kýž se jí hoši ptali: "Sibylu, co chceš?" odpovídala: "Zemřít chci."

/Petronius: Satiry/

Vracím-li se opět k panu Testovi a zhlédvám, že existence takového
založení by v realitě nepřetrvala několik čtvrtí hodiny, nebo přesto
tvrdit, že už sám problém té existence a jejího trvání je s to se-
skytout se jakousi formou života.

/Paul Valéry: Pan Teste/

Ta podoba, ta tvář, ten život
šijící pro život ve světě řasu po smě; káž smím dát
svůj život za ten život, svou řeč za te nevyřčené
a probuzené, postavené rty, naději a nové lodi.

/T.S. Eliot: Karina/

Medal bych život za svůj život,
jiná je skutečná má historie.

/Octavio Paz/

Dal bych za te část svého života, kdybych věděl, kolik průměrně
ukazoval barometr v ráji.

/G.Ch. Lichtenberg/

Keml jsem na vybranou dvě cesty; kdybych měl,
určitě bych si zvolil osu.

/Gregory Corso/

Část Comense byla vždycky jenom divákem, ať se jeho zbytek zaměstnával
činkoliv... Nerozhodovával se z okamžitého posadu, protože by byl
statečný nebo chladnokrevný nebo že snad svrchovaně důvěřoval ve své
schopnosti. Máme-li se dívat nejheršičně obápaní této jeho vlastnosti,
byla to spíš jakási šedbalost - nechota přerušit zájem diváka na tom,
co se děje.

/James Hilton: Ztracený obzor/

Každě ho, le existuje okamžik, kdy už je na všechno pozdě, jenom
neviděl, jak má poznat, který okamžik to je. třeba jsem ho už prostě

/Meryl Salabridgeová:
V prodloužené čase/

Existuje krok vpřed ještě než jsem jej učinil
Existuje krok zpět když jsem jej učinil

/Gunnar Ekaloef/

Nikdo neuvěří, jak těžké bývá prosévat šíp v kyselku.

/Karl Kraus/

- Je bez energie, setřeboval by pochovat.
- Pohroudit nebo zahrabat?

/A. a její dcera, 10 let/

Je to, jako když člověka nosí přikrtit, a pak je ti protivnej
tím, že sipe.

/Zdeněk Urbánek, v rozhovoru/

Je to jeden z nejpodivnějších paradoxů corridy: někdo je surt
pro byka nevyhnutelný oocem, čas pracuje pro něho. Při každé
figuře, v každé minutě zápasu se uří pravidla. Bude-li faena
příliš dlouhá, bude-li figur příliš mnoho, bude toho i on vědět
příliš mnoho. A tu i on bude sečí zabít.

/Lapierre - Collins:
Schůzky se surti/

Boržil je v tom, že tomu, čím jsou pro každého nejlepší léta, tomu
tady odpovídají hodiny. Aldrin věděl, že stovky jeho direktých bat na
měsíci přežijí nejen panči programu Apollo, ale pravděpodobně i
lidstvo, protože je teprv za půldruhé miliardy let smete žár slunce,
které se přelíne přes oběžnou dráhu Země, ale jak se může spokojit
prodejem piva člověk, který byl tak blízko věčnosti?

/Stanislav Lev: Křep/

Cesta je poseta hvězdami

La route est semé d'étoiles
& člověk symbolů jde zkeřelýci háji

/Ivan Blatný: Pomocná škola Dixie/

Stalin se rád díval na filmy a když se mu některý líbil, mohl jej vidět znovu a znovu. Tak například sžíráme snístakia "Velký valčík" o Johannu Straussovi viděl ALESPON dvanáckrát. Také filmy s Tarzánem se Stalinovi velmi líbily a potom, samozřejmě, filmy sovětské /.../

Zvláště si oblíbil "Nezapomenutelný rok 1919", kde vystupovali na obrněném voze s tasenou šavlí v ruce. Tato velkolepá scéna neměla ovšem se skutečností společného nic. Ale Stalin se na ni znova a znova díval, zcela opojený: "Jaký mladý byl tehdy Stalin, jaký krásný! Ach, jaký byl Stalin tehdy pěkný!"

/Paměti Dmitrije Čostakově/

Na chodníku pochoduje muž. Vypadá jako Ježíš Kristu a je stejně oblečen. Není mu ani dvacet let. Na zádech vleče obrovitý čtyřmetrový kříž. Aby se mu lépe šlo, má kříž na spodním konci kolečko.

/Aleš Henda, Americké dny/

co zbývá udělat při noční práci jež nemá pokračování
než zadržet noční naději

jako strom ~~je~~ kstrom
jako vítr v písku
žiješ v nejistotě
jen ~~abyš~~ nic neztratil ze zamlčených strastí

/Tristan Tzara:
Strom cestovatelů/

Zima mě zabrala
do ulic

Pierre Reverdy/

134

Ř á d k y pro paní Tálskou a pana Donutila

Pohnutelná čtení o donu Šajnovi a nevinně soužené hraběnce Genovefě měla v Divadle na provázku premiéru před půldruhým rokem. Nepatřím k prominentním návštěvníkům tohoto stále vyprodaného stánku a musím čekat, až dostanu lístek normální cestou. Zmiňuji se o tom ne proto, že bych si chtěl stýskat, nýbrž abych vysvětlil, proč o představení píšu až teď. Časový odstup byl koneckonců užitečný: Předpremiérové napětí a popremiérové spory, to vše je téměř zapomenuto. Zbylo dílo, které žije po svém.

Režisérka Tálská v rámci jednoho večera předkládá dvě staré české hry lidových loutkářů. Přiznám se, že jsem na její pokus hleděl s apriorní nedůvěrou: ukládá živým hercům hrát party loutek. Ne že by se tím neotvíralo rozsáhlé pole pro scénický průzkum člověka. Rio Preisner kdysi takovou možnost ve své znamenité studii o loutce a loutkovitosti doložil na materiálu staré komedie nestroyovského typu a přinesl mnoho cenných inspiračních podnětů i pro praktické divadelníky. Protože však znám poetiku Divadla na provázku, bál jsem se, že loutkové příběhy Dona Šajna a hraběny Genovefy budou záminkou k technologickému experimentu, který vyhoví brechtovské divadelní doktríně a vystačí na pár minut překvapení a na pár antisentimentálních efektů. Ty v představení opravdu jsou: gesta herců připomínají svou schematičností pohyb loutek vedených shora na nitce, zcizují každou promluvu a brání divákům v identifikaci s postavou. Většina účinkujících cvičí tahle prostná choreograficky přesně a nepostrádá to půvab. Skutečnou hodnotu však projeví režisérčin záměr v okamžiku, kdy se ho chopí tvořivý herec. Po-dařilo se to Miroslavu Donutilovi v roli Šajnova sluhy Kašpárka. Na-cvičená pohybová stylizace jako by byla při výstavbě role jen východiskem. Nemohu ani svědčit, zda Donutil vždy a všude respektuje stanovený gestický skelet. Nemyslil jsem na to, sledoval jsem živého herce, který si hraje a zahrává. Vysílá do publika provokativní otázky a narážky, a nelze rozpoznat, zda jsou předem připraveny. Působí dojmem autentické improvizace, a ta je podle mého názoru cennější než jejich - řekněme - občanská odvaha. Ano, někdo chodí do divadla zejména na slova a věty, ale Donutilův Kašpárek nastavuje přírodě zrcadlo hlubší a strukturovanější. Slouží zlu, pánových obětí se nezastane, trefně a vtipně to komentuje, umí přitom být i docela roztomilý a nikoho nenechá na pochybách, že svou službu neopustí. Přitom není mravně neuvědo-

měly. Ví, jak by měl člověk jednat a že je smutné a zlé, že tak nejedná. Jenže - je Kašpárek člověk, či jen loutka? Jak dalece se vůbec člověk může stát loutkou?

Historie o nevině soužené hraběnce Genovefě znovu dokazuje, že v paní Tálské dostalo české divadlo režiséru s pevným vnitřním tématem. Genovefa je další žena ve světě mužů, jako jí byla Markéta Lazarová, hrdinky Větrné hůrky a svým způsobem i Alenka v říši divů, protagonistky nejvýraznějších předchozích inscenací Tálské, přičemž výraznost nebyla vždy synonymem úspěchu. /Letos Tálská tuto řadu rozšířila o Viktoru z knihy Boženy Němcové./ Uchopení látky i rozvržení světla a stínů je i tentokrát romantické: Věrná, milující manželka a zároveň pečlivá matka je vydána napospas průhledné intrice odmítnutého ctitele; dutý manžel, loutkově stylizovaný za pouhého nositele brnění, poslouží intrice jako snadno manipulovatelný nástroj. Nakonec prohlédne a lituje, když mu hra přistrčila důkaz ženiny nevinu přímo před oči, ale je pozdě: Genovefa se sice dočká spravedlnosti a setká se svým dítětem s otcem, vzápětí však umírá. S poznáním určitého druhu je velmi těžké žít. Představení je až do konce formálně asentimentální, persóny se předhánějí ve zcizovacích tricích, například Iva Bitová v titulní roli oslovuje Genovefinu nejvyšší autoritu komicky protahovaným "Bóže", a přesto je smrt jímavá a katarze nezpochybnitelná. Snad ani není namístě říci "přesto". Neumím totiž rozsoudit, zda inscenace zraňuje nějaký původní záměr, nebo jej naplňuje. Za podstatné pokládám, že je významově bohatá: Přivádí na scénu tvory uvězněné do loutkovitých gest, a tím úporněji v nich hledá to lidské; hřmotí a posmívá se, a vyslovuje svědectví velmi křehké, subtilní a cudné; vystavuje na odív neúčast, a tím účinněji vyznává, že se s lidskými věcmi ztotožňuje. Paradoxy hodné zamyšlení a spoluprožitku.

Milan U H D E

66

Výstava obrazů Jana Křena. Malá galerie Antonína Trýba na lékařské fakultě UJEP Brno, Komenského náměstí 2., září 1984.

Dovolují si, po názorné policejní akci, zaměřené na můj zájem o literaturu, pouhou zmínku: o věcech neliterárních. Takovou událostí, hodnou zmínky, se stala pro mne výstava obrazů autodidakta Jana Křena v Brně. Jedná se o umělce z Mysliboře u Telče, kde žije v čísle 33. Narodil se tam 10. 9. 1923 a dle předpokladu, že převezme po rodičích polnosti, absolvoval po vesnické škole jen hospodářský kurs pro selské synky v Dačicích. Nikdy neprošel sebevzděláním uměleckým: po vzniku socialistické zemědělské velkovýroby stal se z něj zemědělský dělník. A přesvědčil se, během let, že o hospodářské myšlení pouhého zemědělského dělníka společnost příliš nestojí: např. jeho vynález kombajnu pro sběr brambor, který by nepoškozoval hlízy, zůstal nere realizovatelným snem. Jak tedy může pracovník v současném zemědělství realizovat své sny? I tím, že začne malovat. Ve svých šestatřiceti letech, v roce 1959 zakoupil Jan Křen odřezky sololitu a na půdě rodného statku, mezi slepičenci, začal malovat. Svet, který zná a který známe i my. Do roku 1984 tak namaloval 500 až 700 obrazů: jejich přesný počet není znám, neboť odmítá kontakt s kunsthistoriky, a nejen s nimi. Po dlouhém přemlouvání jen výstava v prostorách medicínské fakulty se stala pro něj únosnou. Má zřejmě ještě nezkalený vztah k lékařům lidí: i tak odmítl už předem jakoukoliv účast na vernisáži či i pozdější jízdu do Brna v tomto smyslu. To byly jeho podmínky souhlasu k výstavě: jinak dovolil malíři Leonidu Ochrymčukovi /chalupářství napomáhá k seznamování lidí z města s uzavřenými samotáři vesnic/, aby vybral 28 pomalovaných sololitových desek. Tak se mohla nepočtená veřejnost seznámit s obrazy jako "Žabomyší vojna", "Vítězný Cezar" /ta ironie pohledu skutečného zemědělce na nadutost vládce!/, "Hovězí kráska", "Smích mrtvého koně", "Ospalá Figura", "Madona", "Děínsování" /s. namalovaným podtitulem: Líbání na tváře povoleno/, a s "Portrétem bez očí" /!/, či s "Trestem I" a s "Trestem II" /což by mohla být výborná ilustrace k příběhu Pavlíka Morozova/. Považuji jen za nedobré, že výstava, ukončená 5. října 1984 v Brně, nemohla být v těch dnech umístěná v Praze. Tam se totiž sešli právě ti, kdož mají možnost skutečně rozhodovat o zemědělství u nás. Možná, že by je nahlédnutí do světa snů nefalšovaného zemědělce, s uměleckou účinností o lecčems poučilo.

Václav Richter: Žákovské perličky. Melantrich, Praha 1984. Humor do kapsy, svazek 22. 166 stran, náklad 30 000.

Autor knihy se ve svém úvodu ptá, zda žákovská perličky patří vůbec do literatury. Na str. 10 pak pokračuje: "Věřím, že ano. Jsou na jejím pomezí, ale jsou její svéráznou a svébytnou součástí." Já si zas dovoluji vyjít z víry, že žákovské perličky do literatury nepatří - a proto se o knize zmíním. Navíc: v kteréknize se dnes píše o problémech Moravy a Čech tak svobodně? Cituji /str.95/: "Skládáme se z Čech, Moravy a Slovenska, ale Morava je dnes v Čechách." "Nejhustší osídlení v Brna je na sídlišti a na hřbitově." /Str.96/: "Vesničky na Slovácku jsou proto tak pěkné, že je stále ukazují v televizi." "Morava leží mezi Čechami a Slovenskem, takže je zmačklá a proto nejmenší." "Na Moravě z velkých řek teče Odra, Morava a Mordyje." "Kolik obyvatel žije v našem městě, to nevím. Tady žijí jenom brňáci." A pak nemohu, než ocitovat ty dětské postřehy, které ma žádné žákovské perličky nepokládám. Jsou totiž ryzejší než mnohé verše. Opisují a ubezpečují, že všechny výroky v knize jsou: " 1/ Světlo se šíří rychleji než zvuk, ale ve tmě se to někdy nepozná. 2/ Co neudělá stroj, to nemáme. Ale kdo udělá stroj? 3/ Dopadli jsme tak, že jsme vypadli. 4/ Prohrávat už umíme, ale vyhrávat ještě ne. 5/ V létě jsou boušky, v zimě zas škola. 6/ Když padá hvězda, tak si přeji, aby na mne nespadla. 7/ U nás je reliéf krajiny i na silnicích. 8/ Je dobře, že vítr a voda v našem prostředí ještě jsou. 9/ Franklin se zabíral politikou, a proto vynášel hromosvod. 10/ Nejoblíbenějším sportem všech soch je jízda na koni. 11/ Co znamená pro rostlinu hnůj, to je pro mládež škola. 12/ Jarní prázdniny jsou dobré, ale scházejí ještě podzimní a zimní. 13/ Děda je optimista. Když ho omrzí fotbal, dívá se na hokej. 14/ Orba má pro úrodu velký význam tím, že se zaorá loňský rok. 15/ Záhumenek je všechno, co se urodí na družstevním poli a nosí se za humna. 16/ Ještě se nikdy nestalo, že by se letadlo nějakým způsobem nedostalo na zem. 17/ Karlův most je typickou ukázkou, jak u nás žili svatí v baroku. 18/ Pražané musí za sportem do Krkonoš a za kulturou do Brna. 19/ ČSSR je největší malá země v Evropě. 20/ V naší republice je dne jenom tehdy, když je globus nakloněný k oknu. 21/ Květiny zbytečně netrháme, raději pozorujeme, jak schnou." A k poslednímu výroku jen dodávám: Ó, kéž by se aspoň takto chovali k české literatuře příslušníci SNB ...

Když jsem na přelomu 50. a 60. let i později soustavně sledoval sovětské umělecké časopisy, bylo pro mě jméno literárního kritika Felixe Kuzněcova zárukou jisté serióznosti. Patřil k těm "osvícenějším", kteří se neopírali pouze o nedotknutelnost dogmat, ale měli zřejmou myšlenkovou pružnost, ba dokonce za určitých okolností a za daných podmínek země i odvahu. Teď, po víc než dvaceti letech, se s jeho jménem setkávám na obálce knihy Etika a próza /Lidové nakl., přel.Vl.Novotný, 1983/ s podtitulem Etické otázky ve světle současné sovětské prózy.

K mému velkému překvapení se mi hned po přečtení několika kapitol neodbytně vnucovalo srovnání - s Jiřím Hájkem. Stejná povrchnost, stejná pohotovost, stejné sebevědomí, jež mu umožňuje mluvit o všem a do všeho, stejné zdání hluboké erudice, pod nímž zeje myšlenková jalovost, stejná potřeba dodat si zdání zásadovosti a názorové osobitosti neustálými výpady a "opravami" jiných kritiků. Zkrátka oba tyto kritické typy reprezentují stav, kdy společenské podmínky neumožňují jít "na kořen věci", formulovat skutečně vážné otázky a kdy se proto zdá kriticky nejpronikavější ten, kdo se v mezích dogmat dovede obratně vrtět a získávat si ostruhy nesmlouvavého bojovníka za zdravý vývoj literatury socialistického realismu a přitom ho ani nenapadne pomyslet na zdravý vývoj vlastní kritické linie.

Pod tímto zdáním zásadového postoje se však tají dost odpudivá podstata: naprostá názorová oportunita a vzdělanecká omezenost spojená s domýšlivostí, manévrování s pravdou "v zájmu socialismu", ztráta rozlišovacích schopností, slepota ke všemu "jinému", jemněji strukturovanému, vskutku novému. Všechno je u tohoto typu kritika podřízeno prostoduchému požadavku: slovně bojovat za pomyslnou čistotu socialistického ideálu, za jeho mravnost, stále ho proti všemožným svatokrádežníkům hájit, nikoli však vykládat stav literatury a umění a tím eventuálně jejich vývoj ovlivňovat a obnovovat či posouvat kritická kritéria apod.

Z názvu knihy je zřejmé, že F.Kuzněcov se zabývá produkcí, která obráží mravní a duchovní hledání sovětské společnosti. Je upřímný a přiznává, že tato sféra nebyla v literatuře jeho země vždycky patřičně reflektována: "Problém humanismu a lidskosti skutečně nemohl být ihned vyřešen ve společnosti, která se rodila tak těžce...Ještě docela nedávno se v našem tisku objevovaly články,

v nichž se slova „humanismus“ a „dobrota“ dávaly do uvozovek... Je třeba se zmínit o příkrém obratu literární tvorby k problémům duchovní etiky, o důslednosti, s jakou nastoluje před čtenáři a společností věčné otázky smysluplnosti života a úlohy svědomí“ /str.257/. Ten „příkrý obrat“ je patrný i v jeho knize už jen z toho, že se to v ní vznešenými pojmy ~~je~~ hemží: „mravní vyspělost“, „duchovní život“, „všestranná humanizace společnosti“, „smysl bytí“, „důstojnost člověka“, „mravní a humanistická dominanta epochy“, „lidská podstata“, „povinnost k vlastnímu svědomí“, „etické tendence současnosti“ atd. atd.

Přirozeně že stejně ~~to~~ je text zaplaven pojmy protikladnými, vehementně odsuzovanými jako cosi cizího podstatě sovětské společnosti: „duchovní vakuum“, „absence duchovního života“, „černé díry“ v lidském svědomí, „odcizování člověka sobě samému“ apod. Sovětské próza posledních let jistě dává kritikovi nejen právo, ale přímo mu ukládá, aby pravdivě interpretoval nové aspekty „znepokojivého“ postoje řady spisovatelů ke skutečnosti, aby vysvětlil pro mnoho čtenářů překvapující motivy tázání po základním smyslu života, dříve v sovětské literatuře neznámé. Jde jen o to, aby i kritik byl na úrovni tohoto tázání a nezlóštil svým výkladem životní naléhavost a oprávněnost probíraných textů.

V úvodu autor upozorňuje, že jeho studie nejsou „souhrnným přehledem současné sovětské literatury“, že se jen snaží „vyjmenovat a charakterizovat základní tendence a směry jejích mravních a duchovních proudů“ a že se zaměřuje „na ty romány a novely, které měly největší ohlas u čtenářů i literární kritiky“. Současnost přitom chápe dost široce, vrací se až k Šolochovovu Osudu člověka, k románům tzv. budovatelským, k Čtyřem ročním dobám V.Panovové, Bitvě na pochodu G.Nikolajevové apod. Ale naší pozornosti nemůže ujít, že kritik obešel knihy, které svého času beze sporu pohnuly vývojem a měly nesmírný ohlas, jako byl Jeden den Ivana Děnísoviče. V stalingradských zákopech, Lístek procviknutý hvězdami, Legenda o řece aj., v jmenném rejstříku marně hledáme jména B.Okudžavy, I.Erenburga, K.Paustovského, tedy autorů, kteří nejsou zakázáni, ani neemigrovali, ale nevejdou se prostě do autorova názorového schématu. Když se např. F.Kuzněcov vrací ke knihám o revoluci, připomene vždy jako jakousi „vzorovou“ knihu román N.Ostrovského Jak se kalila ocel a ani jedinou zmínkou se nedotkne I.Babela a dokonce ani Fadějevovy Porážky. To svědčí nepochybně o určitém pojetí literárního procesu, které je ovlivněno nejen nemožností určitá jména dnes připomínat /A.Solženicyn, V.Někrasov, A.Kuzně-

Z této zkreslující ideologické základny se pak odvíjí i autorovo pojetí vztahu buržoazní a socialistické společnosti, jak jej nalézá zpodoben v literatuře. Snadno rozpoznáme známý propagandistický trik: z buržoazního světa se vyhledají všechny jeho nedostatky, neduhy, bolesti, krize, prostě je^{ho} peklo a očistec, a to vše se vydává za organickou součást, za podstatu tohoto světa; dokonce i když se v něm vyskytne cosi kladného, např. humanismus, musí i u F.Kuzněcova dostat negativní výměr: "všelidský", "abstraktní", pro socialismus nepoužitelný, nepřijatelný. V rozvinuté socialistické společnosti ovšem už dnes nemůže tato "vědecká" kritika vidět jen a jen klady, ona taky "tepe" nedostatky - vydává je však za cosi cizorodého, za vměstek zvenčí, právě z onoho prokletého buržoazního světa, z kapitalistického obklíčení.

V logice tohoto myšlení, jež vychází vždy z obecností a nevidí konkrétní, se dochází ke komickým a absurdním závěrům. Zákon živelného vývoje kapitalismu musí podle ní nutně vést např. k tomu, že se v něm devastuje příroda - neexistují v něm přece síly, jež by mohly chránit životní prostředí, vždyť kapitalisté dravě rvou své zisky bez ohledu na cokoli a kohokoli. Naopak, v plánovitě se rozvíjejícím socialismu, kde je "na prvním místě člověk", je zajištěno jaksi automaticky pro všechny zdravé ovzduší. Ve stejné logice má vykořisťování a zbídačování pracujících na svědomí alkoholismus, prostituce, krádeže, zločinnost, zatímco v socialismu, jenž dělníka osvobozuje, musí tyto jevy víceméně opět zákonitě zmizet. Zmizí ovšem jen v představách takto ideologicky uvažujících, abstraktně myslících hlav, jež pak mohou existenci, ba růst těchto společenských neduhů, když se i v rozvinutém socialismu dají těžko popřít, hodit na hlavu opět jen "pozůstatkům minulosti". N.Berďajev kdysi vyslovil postřeh, že ruská inteligence nezná skepsi. Lze jej rozšířit tak, že neschopnost skepse postihuje dnes nejen ruskou a sovětskou inteligenci, ale každou tzv. marxistickou inteligenci, jakmile se stane oficiálním ideologickým interpretem skutečnosti, doktrinářským nositelem jediné posvěcené pravdy. I literární kritik pak přestává uplatňovat své myslitelské síly a dává se bez výhrad do služeb ideologického boje.

F.Kuzněcov buduje z této premisy dvou společností jako protikladu dobra a zla toto: "...je na první pohled zřejmé, že právě socialistická společnost představuje reálnou antitézí světa duchovní prázdnoty a systému lidských vztahů zbavených skutečné mravnosti, světa, jenž se v buržoazních státech konstituoval v takzvané

spotřební společnosti" /str.158/. Takže tedy jednoduše: tam svět duchovní prázdnoty, tady etická vyspělost, tam svět zbavený skutečné mravnosti, tady říše svobody uskutečňující Marxův požadavek, že člověk si bude osvojovat "pouze to, co patří k ryze lidské podstatě". Náš kritik ukládá spisovatelům, aby pochopili "vlastní podstatu socialistické společnosti a umělecky sugestivně postihli její humanistické hodnoty" a je si jist, že "naše možnosti potvrdí srovnávací analýza duchovní a mravní sféry života, literatury, umění, filmového umění v Sovětském svazu a na Západě" /str.256/. V této nadřazenosti vůči Západu ho utvrzuje usnesení XXV. sjezdu KSSS o prohlubování humanistického charakteru společnosti, jež "chápe člověka jako cíl a smysl společenského rozvoje".

Takto vytvořenému ideologickému schématu je přizpůsobena i konstrukce "nového socialistického člověka", jenž se v ústředním požadavku socialistického realismu nazývá "kladný hrdina". Je pozoruhodné, jak jej F.Kuzněcov charakterizuje /on totiž ví předem, dřív než spisovatel, jaký je, jak má vypadat, co si myslí atd./: je to "člověk s pevným ideovým přesvědčením, společensky angažovaný a proniknutý pocitem odpovědnosti za vše, co se děje v jeho vlasti, aktivní a statečný bojovník za pravdu a za mravní ideály" /str.191-192/. Přistupuje k práci nikoli z osobního prospěchu, ale protože je třeba ji splnit "ku prospěchu vlasti, lidu a státního zájmu" /str.193/. Vztaženo na kritiky, asi by se mezi nimi našlo málo "kladných hrdinů", jež odpovídají tomuto výměru. Náš kritik rozhodně statečným bojovníkem za pravdu není.

Nebudu tyto charakteristiky rozšiřovat, všechny mají stejného jmenovatele, na který je můžeme převést: jsou to bezvýhradní služebníci státu, oddaní moci, všechno je u nich podřízeno zájmu celku. Je zřejmé, že je to zidealizovaný obraz, že je tu přeceněna do nemožnosti morální zralost a vyspělost a naopak se přehlíží, že člověk je nejen tvor společenský, ale taky biologický, že má své vášně, pudy, podvědomí a že v každodenní praxi je nucen i za socialismu řídit se nikoli vznešenými přáními ideologie, ale svými skutečnými zájmy a že je prostě v mnoha ohledech determinován ve svém chování tisícerými vazbami ke společnosti, k dějinám, k osudu svého rodu apod. Že by mohla literatura tematizovat taky nějaké konflikty mezi jedincem a mocí, že by mohly narůstat rozpory mezi dílčími zájmy a zájmy státu nepřichází prostě v úvahu, neboť obecná ideologická verze přece ujišťuje, že za socialismu jsou tyto dvě komponenty vždy v souladu nebo se snadno v soulad uvedou. Když narazí náš kritik v povídce V.Bělova na zdrcující fakt, že jeden lidský život zničilo státní nařízení o zákazu změny bydliště "bez papíru" od předsedy kolchozu, vůbec se nad tím nepozastaví

jako nad hrůznou byrokratickou zvířil nad člověkem, vůbec ho nena-
padne uvažovat o postavení jedince vůči moci. Nanejvýš to odbude
moudrem, že život je zkrátka složitý a že nad tím mladí nesmějí
fňukat. Otázka občanských a lidských práv u F.Kuzněcova není prostě
s otázkami etiky vůbec v žádném vztahu.

Protože však soudobá sovětská próza přináší nejeden takový pří-
běh zmarněného života a ma chází nejrozmanitější úkazy "rozkladu"
lidských hodnot, jež by teoreticky měly nebývale vzkvétat, uchýlí
se F.Kuzněcov k jediné možnému východisku: všechno má na svědomí ma-
loměšťáctví, přežitky minulosti, vliv cizácké mentality a spotřeb-
ní psychologie. Našel si pro to dokonce výraz "moderní maloměšťác-
tví", které prý sice nemůže být v SSSR nosnou historickou silou,
ale byla by chyba, kdyby "naš vztah k němu byl shovívavý"! Jaké
jsou podle F.Kuzněcova projevy tohoto moderního maloměšťáctví?
Jejich škála je skutečně neobyčejně rozsáhlá: ziskuchtivost, cha-
meleónství, spotřební myšlení, přízemnost, projevy cynismu, duchov-
ní bída, malé rozumové obzory, vulgárnost, netečný vztah k jiným
lidem, skrblictví, sobectví, pod maskou vzorného pracovníka, uti-
litární, spotřební psychologie, mamonářství, kariérismus - a to
všechno parazituje na socialismu! S maloměšťáctvím je to totiž za-
peklité, není snadné rozpoznat jeho dnešní podstatu: "prosazuje se
v mnoha podobách a vyznačuje se až neuvěřitelnou přizpůsobivostí"
/str.181/. Avšak: "mnohem nebezpečnější jsou anonymnější, o to víc
však rozšířené aktivní projevy měšťáckého vědomí, jako jsou bez-
zásadovost, přizpůsobivost, kariérismus, demagogie, vesměs pružně
zakrývající naprostou netečnost ke všemu okolnímu dění i ke světu
a mající na zřeteli výhradně vlastní prospěch" /str.182/.

Nad takovým soupisem lidských nedostatků musíme nabýt přesvěd-
čení, že bacil maloměšťáctví rozpoutal v sovětské zemi skutečnou
epidemií. Ale epidemie přece vzniká jen tam, kde je pro ni vhodné
prostředí a podléhají jí oslabené organismy. Neměl by si ten, kdo
tak lehkovážně na jedné straně kárá a na druhé velebí položit o-
tázku, zda ve společnosti jsou /či nejsou/ vytvořeny právní řá-
dem, mravními postuláty veřejného mínění, občanskými právy atd.
dostatečné podmínky, aby v nich prostě to "moderní maloměšťáctví"
nemohlo takhle rozkvétat a mít tolik nejrozmanitějších a těžko
postižitelných podob? Jenže ono to patrně nebude tak horké, jak
to líčí bojovný kritik, který každého strká do nějaké přihrádky
ideologického chlívku. Neudržitelnost tohoto dogmatického postoje
se ukáže, střetne-li se s konkrétní uměleckou pravdou života a s
konkrétním přemýšlením o bytí člověka. Nápadné je to zejména u

Kuzněcovových úvah o prózách V.Lipatova, Č.Ajtmatova, V.Bělova, V. Rasputina a především J.Trifonova. I tam vystačí s tímhle jednoduchým rozlišovacím znamením a nijak ho nevyvádí z míry, že jejich postavy střední a mladé generace většinou žijí v rodinách zasloužilých bolševiků z let revoluce a že poměřovány tehdejší morálky^o a ideály se ukazují jako lidé, kteří v tuto morálku a ideály prostě už nevěří, že jejich tragédií je ztráta víry, naivní důvěry v ideologické vzdušné zámky všeobecného štěstí, spravedlnosti, občanské rovnosti, tvořivého rozvoje člověka v práci atd.atd. a že jejich problémem je, jak najít jiný, nový hodnotový řád, jenž by dal jejich životu opět smysl.

Sám J.Trifonov se proti ~~zjednodušené~~ interpretaci svých novel /z pera jiných kritiků, ale stejného zrna jako F.Kuzněcov/ ohradil v časopise Voprosy literatury a namítal, že ho ani nenapadlo psát o vztahu "měšťáků" a "intelektuálů", a dodal: "neměl jsem v úmyslu psát o žádných měšťácích. Zajímají mě lidské charaktery". Podle něho "lidský charakter se nemění tak prudce jako města nebo ústí řek. Není třeba si nic namlouvat: k tomu, abychom lidské plémě zbavili takového neuhu, jako je egoismus, budeme potřebovat ještě spoustu času. Máme přece co činit s nejstarším ze všech lidských neuhů. Vědci tvrdí, že egoismus lidem pomáhal v zápasu o vlastní existenci, zároveň však přiznávají, že v tomto zápasu sehrál významnou úlohu i altruismus. Jak to vypadá, obě vlastnosti lidského charakteru v nás existují souběžně, v neustálém soupeření. Možná že náš úkol je právě v tom, abychom ze všech sil, jichž je literární dílo schopno, pomáhali jedné lidské přirozenosti, aby nabyla převahy nad druhou, a aby se v důsledku tohoto úsilí člověk měnil k lepšímu."

Jak vidět, tohle je diametrálně odlišný postoj k osudu lidského rodu, než jaký zaujímá F.Kuzněcov. Zatímco pro něj je hranice mezi dvěma ideologicky a politicky rozdělenými světy zároveň hranicí mezi dvěma naprosto odlišnými morálkami, dvojitou etikou, pro spisovatele je na obou stranách stejný člověk se stejnými neuhy, a v obou případech mu skutečná literatura a skutečné umění chtějí ze všech sil pomáhat, aby v něm nabyla převahu jedna "přirozenost" nad druhou, altruismus nad egoismem, aby se člověk prostě ■ "měnil k lepšímu" tam i tady. Na obou stranách rozštěpeného kontinentu to člověk stejně naléhavě potřebuje. Jen ideologická zaslepenost může "duchovní vakuum" považovat za specifikum tzv. spotřební společnosti a nevidět, že i v socialismu je zdrcující většina lidí pod vlivem téhož spotřebního myšlení, má stejné tzv. přízemní zájmy a úzké

myšlenkové obzory. Literatura lidem jen pomáhá tato omezení překonávat a poznávat také jiné hodnoty, než jaké jim nabízí masová kultura televizní zábavy, laciných detektivek apod.

Název *Etika a próza* je sice mnohoslibný, ale bližší seznámení s textem knihy nás přesvědčí, že její autor si nevytkl za úkol myšlenkově zvládnout své téma tak, aby pronikl k nezkraslené podobě sociální a mravní skutečnosti a k pravdě o člověku, ale že se spokojil se sofistickou obhajobou propagandistických zjednodušených dogmat socialistického realismu, že nevychází od skutečné analýzy uměleckých jevů k hlubším závěrům obecné platnosti, ale že naopak tyto konkrétní jevy podřizuje apriorní obecné konstrukci černobíle rozvržených sil dobra a zla, lidského pekla a ráje, přičemž nemá dost myšlenkové odvahy podívat se realitě do tváře a pojmenovat pravdivě její rozpory a neduhy. I to, co literatura dokázala ve sféře etiky sovětské společnosti dost jasně odhalit, ~~xxi~~ F.Kuzněcov ve svém výkladu rozmělnil, zamlžil, zploštil, ulomil hroty prozatérskému kriticizmu a veškeru problematiku etických ohrožení nové společnosti bezradně svedl na jediný fenomén: na "moderní maloměšťačtví" s mnohatisícovou tváří, kde se tomu draku utne jedna hlava, hned narostou nové dvě. Etické otázky, jež nadhodil, vrhají nepříjemně temný stín na jeho - a nejen jeho - kritickou metodu, F.Kuzněcov nám může sloužit za pars pro toto celé dnešní tzv. socialistické kritiky v SSSR i u nás. Studie *Etika a próza* svědčí jen o přetrvávající filozofické bídě literární kritiky socialistického realismu, neschopné interpretovat odvážně a pravdivě nové, ožehavé jevy posledních desetiletí vývoje tzv. rozvinutého socialismu. Myšlení o literatuře, které je bezvýhradně ve službách ideologie, bylo ovšem těmito jevy zaskočeno zcela zákonitě: ztratilo vědomí, že je^{ho} mravnost je ve službě pravdě, nikoli v taktizování podle měnících se politických direktiv.

Milan Jungmann

Jednoho jarního dne tohoto roku, bylo to v sobotu 7. dubna ráno, nám inženýr Ptáček, pracovník Výzkumného ústavu sdělovací techniky na Albertově, představil v rozhlase Alberta. Ten pronesl svým syntetickým barytonem na ukázkou slovo "sako", rozdělené napřed na hlásky a ty rozložené na zvuk počáteční, střední a koncový, a pak spojené. Pak řekl několik vět a nakonec zazpíval dvě písničky: první byla "Bejvávalo, bejvávalo, bejvávalo dobře", přičemž hlásku "j" vyslovoval trošku do "í", a druhá byla píseň "Seděla pod borovičkou, plakala, že má maličkou", přičemž bylo znát, že neví, o čem mluví.

Kdybych byl Alberta slyšel před čtyřiceti lety nebo kdyby poměry dnes byly povzbudivé, mohl bych se těšit takovým technickým důmyslem. Ale poměry jsou opačné, a jestliže toho rána slyšeli v některé domácnosti Albertův nonlidský hlas taky psi a kočky, musely se jím zježit chlupy.

Albert z Albertova je stroj, který dovede mluvit. Zatím opakuje, co se doň jaksi vpraví, ale jeho tvůrci myslí na to, že ho naučí měnit ve zvuk psané znaky neboli číst. Další krok bude, a věda tomu svodu neodolá, že Alberta naučí taky psát. A potom vláda těm prošťáčkům Alberta vezme, zaveze ho jínam, kde si s ním odborní poradci pohrají, a o výsledek se vsadíme: jediný, kdo bude u nás bez dozoru nejen psát, ale i publikovat, bude prof.ing. Albert Albert, CSc.

Ten sympatický vědec, mluvě o Albertově chuti číst a psát, svěřil nám jeho potíž: je to dvojitý znak pro hlásku "i" - jota a ypsilon. Albert musí číst a nemůže nečíst například "univerzita" a musí napsat, jak slyší, "kobilka má malí bok". Vidíme, že vzdělání Albertovo není prvotřídní: odpovídá druhé třídě základní školy. O kariéru však Albert strach mít nemusí: takových je! Snížili k své třídní úrovni všechno, teď se chystají snížit i pravopis. Jaká to zas historická kongruence strojního pokroku s humánním úpadkem!

Kei dvacet let se s pravopisem nijak necloumalo. Tato veřejná věc patřila, krom rozměrů cihel, ale už na rozdíl od číslování bot, k posledním občanským držbám, v nichž pro každého byla stejná jistota. Letos v lednu otiskl brněnský "Večerník" rozhovor s Janem Chloupekem, předsedou pravopisné komise ČSAV. Rozhovor nás překvapil i polekal: ohlásil pravopisnou reformu, která úderem krumpáče smaže jemné otázky, před nimiž předešlí pravopisci měli větší odbornou odpovědnost; nebo i lidskou skromnost?

Také já jsem se lekl. Dlouhá léta čtu "Naši řeč", proto jsem její redakci poslal svůj údiv. Došla mi uklidňující odpověď, jež mě zneklidnila: časopis ani Ústav pro jazyk český nemají s reformou nic. Zatím v časopise "Věda a život" /č.5/ vyšel článek "Jazyková kultura a dnešek", kde týž autor zas mluví o nutnosti reformy. Její nejdráždivější bod - i nebo y - však jako maličkost zachumlává do výkladu o "jazykové kultuře". Jeho kultura však si přitom říká o sníženou známku z chování v češtině; návrh na ni posílám do "Vědy a života". On tam nevyjde, ale kdo si ho má přečíst, přečte si ho.

Po překvapivé odpovědi z "Naší řeči" zeptal jsem se ministerstva kultury, kdo tedy chystá pravopisnou reformu. Má otázka se z ministerstva dostala zas do Ústavu pro jazyk český, jenž mi odpověděl, že "iniciativa vzešla ze školství", kde se "někteří pracovníci domnívají, že zjednodušení pravopisu by usnadnilo výuku v předmětu český jazyk". Zatím však nedošlo k žádnému rozhodnutí a "možná ani nedojde", ale hlavně: "V Ústavu pro jazyk český ČSAV se žádné změny pravopisu nepřipravují..." - Za koho tedy prof. dr. Jan Chloupek, CSc. a děkan filozofické fakulty brněnské univerzity, mluví? Poznejte jeho jazykovou kulturu, a uhádnete: za Alberta!

Od té doby se o pravopisu psalo už lečikde, a vždycky tlumivě: nic se neděje a dít možná nebude. Už to slovo "možná", nesourodé s plánovací hantýrkou novin, napovídá náhlé znejistění v kruzích možná až politických! Svobodné slovo otisklo 14.7. rozhovor s Petrez

Sgallem "O pravopise a o toleranci", v němž se potvrzuje, že návrh nového pravopisu se chystá: ale u čerta kde? U čerta? Sgall je pro radikální reformu, své argumenty nám však neříká, mluví s námi spíše jak pan doktor s rozčileným pacientem: uklidňuje nás, že to nebude moc bolet. Říká: "Víte, jak vypadal Máchův Máj v roce 1836? Takhle: Byl pozdní večer - první máj..." Jako by šlo jen o znaky, jimiž se kreslí hlásky. Doc.PhDr. Petr Sgall je ovšem povolanejší než děkan Chloupek: známe-li něco z jeho práce /P.Sgall a kol.: Cesty moderní jazykovědy/, můžou nás jeho argumenty kdykoli zajímat, a teď nás zajímají tím víc. Je vedoucím výzkumu matematické lingvistiky na matematicko-fyzikální fakultě Karlovy univerzity. I když náš jazyk ani my sami žádnou traktorovou reformu pravopisu nepotřebujeme, dovědme se, co dřív či později bude matematika s fyzikou mocensky prosazovat pro svého Alberta!

Bejvávalo, že když Otmar Vaňorný, zklamán pravopisnou reformou z roku 1941, napsal do "Naší doby" /roč.1944, str.142/ svůj věcný, odůvodněný a logický návrh na důsledně fonetické psaní češtiny, byl to nic než úctyhodný názor, nijak poplatný válečnému hospodaření s papírem a kovy. Bejvávalo, bejvávalo, že nám J.Š.Kvapil sdělil /"Naše doba", 1942, str.449/, kdo tehdejší pravidla udělal: profesoři Hujer, Smetánka, Šmilauer, Hýsek, Weingart a Groh, spisovatelé Jelínek, Sezima a Táborský. A národu v okupaci tehdy teprv dvouleté ani nenapadlo, že by komise pracovala jinak než svobodně, demokraticky... Bejvávalo, bejvávalo, bejvávalo!

Nejradikálnější návrh pravopisné reformy přichází v době, kdy se i do institucí dřív svéprávných a kulturních rozlezly z hospodářského a politického okolí upadlé pracovní způsoby, jež nepocházejí ze staré evropské akademické půdy ani z dobré české školy. A trvá to už moc dlouho! Lidé se už naučili, ba nastudovali snižovat velké ukoly na svou malou míru. Měl bych pro vás, vážené soušky, ještě jeden racionalizační návrh: urvané knoflíky usnadňují oblékání.

